

NÂBÎ'NİN ZEYİLLERİNDE GEÇEN FARŞÇA MANZUMELER VE TERCÜMELERİ

Kabul Tarihi: 14.03.2016

Yayın Tarihi: 14.04.2016

Abdulsamet ÖZMEN*

Öz

Türk edebiyatının 17. yüzyıl müelliflerinden biri olan Urfalı Nâbî, (ö. 1124/1712) Üveys bin Mehmed (Veysî) (ö. 1038/1628) tarafından yazılan ve Siyer-i Veysî olarak bilinen *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc* adlı esere iki zeyl yazmıştır. Nâbî, Siyer-i Veysî'ye yazdığı zeyillerde birçok Farsça manzume kaleme almıştır. Şair, Farsça manzumelerin bir kısmını başka şairlerin divanlarından alıntı yapmıştır. Bu çalışmada, Nâbî'nin Siyer-i Veysî zeyillerinde geçen Farsça manzumelerin çeviri yazısı yapılmış, manzumelerin tercümeleri ve tespit edilebilen manzumelerin de kaynakları dipnotta gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Nâbî, Farsça manzumeler, tercüme.

PERSIAN POEMS AND THEIR TRANSLATIONS IN NÂBÎ'S ADDENDA

Abstract

Nâbî from Urfa who was one of the most important authors in Turkish Literature (d. 1124/1712) wrote two addenda for *Dürretü't-Tâc fî Sîreti Sâhibi'l-Mi'râc* -also known as Siyer-i Veysî- which was written by Üveys bin Mehmed (Veysî) (d. 1038/1628). The author wrote a lot of Persian poems in the addenda that he wrote for Siyer-i Veysî. The poet quoted some Persian poems from other poets' divans. In this study, Persian phrases in Nâbî's Siyer-i Veysî addenda are translated, translations and sources -if available- of poems have been shown in footnotes.

Key words: Nâbî, Persian poems, translation.

Giriş

17. yüzyıl Türk edebiyatının müelliflerinden biri olan Nâbî, mensur eserlerinden ziyade manzum eserleri ile tanınmaktadır. Ancak Nâbî'nin mensur eserleri de mevcuttur. Nâbî'nin yazmış olduğu mensur eserler şunlardır:

1. Fetih-nâme-i Kamâniçe¹: IV. Mehmed'in Lehistan Seferi ile ilgili izlenimlerini ve Kamâniçe Kalesi'nin fethedilişini anlatan eserdir. Eser Şerife Yalçınkaya tarafından 2012 yılında yayımlanmıştır.

2. Tuhfetü'l-Harameyn²: Nâbî'nin hac ziyareti sırasında edindiği izlenimleri anlatan eseridir. Son derece ağır üslûba sahip olan eser, Selâmi Turan tarafından Erciyes Üniversitesi'nde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

*Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Diyarbakır.asametozen@gmail.com

¹ Detaylı bilgi için bk. Şerife Yalçınkaya, *Nâbî'nin Nâsiriği ve Fetih-name-i Kemanîçe'si*, İzmir 2012.

² Detaylı bilgi için bk. Selami Turan, *Nâbî'nin Tuhfetü'l-Harameyn'i (İnceleme-metin)* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1995.

3. Münşeât³: Nâbî'nin özel ve resmî mektuplarını ihtiva eden bir eserdir. Eser, Nâbî'nin diğer mensur eserlerinde olduğu gibi ağır bir üslûpla yazılmıştır. Münşeât Prof. Dr. İdris Kadioğlu ve Prof. Dr. Süleyman Çaldak danışmanlığında Adnan Oktay tarafından Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde doktora tezi olarak çalışılmıştır.

4. Zeyl-i Siyer-i Veysî⁴: Eser Veysî'nin Hz. Muhammed'in doğumundan Bedir Savaşı'na kadar geçen dönemdeki olayları anlatan *Siyeri*'ne yazılmış bir zeyildir. Benî Kaynuka Savaşı'ndan Mekke'nin fethine kadar hadiseleri ihtiva eden bir eserdir. Son derece ağır bir üslûpla kaleme alınmıştır.

5. Zeylü'z-zeyl-i Siyer-i Veysî⁵: Nâbî'nin ikinci zeyli olarak da bilinir. Benî Kaynuka Savaşı'ndan Mekke'nin fethine kadarki olayları ihtiva eden *Zeyl-i Siyer-i Veysî*'ye yazılan bir zeyildir. Eser, dönemin pâdişâhı II. Ahmed'e yazılan bir medhiye ile başlayıp Velid bin Ukbe'nin Benî Mustalık kabilesinden zekat talep etmesi ile bitmiştir. Eser birinci zeyle göre daha sade bir üslûba sahiptir.

Nâbî, te'lif etmiş olduğu mensur eserlerinde manzum ibârelere de yer vermiştir. Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillerdeki manzumelerin özellikleri aşağıda gösterilmiştir:

- a) Nâbî, zeyillerinde yoğun ve ağdalı anlatımını manzum şiirlerle özetleyerek okuyucunun konuya vâkıf olmasına yardımcı olmuştur.
- b) Nâbî, zeyillerde monotonluğu kırmak için Farsça manzumeleri oldukça fazla kullanmıştır. Bu durum, Nâbî'nin Farsça şiir yazabilecek kadar Fars diline hâkimiyetini ortaya koymuştur.
- c) Nâbî, düşüncelerini mensur ibârelerle; bu düşüncelerin onda bıraktığı etkiyi ise manzum ifadelerle dile getirmiştir.
- d) Zeyillerde mensur ibâreler, süslü ve ağdalı denebilecek bir üslûpla yazılırken; manzum ibâreler, mensur ibârelere göre daha açık ve anlaşılır bir üslûpla yazılmıştır.
- e) Nâbî'nin zeyillerde te'lif ettiği şiirler, nesirdeki yorgunluğunu atmanın bir vesilesi gibi durmaktadır.
- f) Nâbî, yazmış olduğu zeyillerde Türkçe, Farsça ve Arapça manzumeler kullanmıştır. Nâbî'nin zeyillerindeki Arapça şiirlerin başka şairlere ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Türkçe şiirlerin çoğu Farsça şiirlerin bir kısmının müellife ait olduğu sonucuna varılmıştır⁶.

Farsça Manzumelerin Nazım Şekilleri ve Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı

Nâbî'nin *Siyer-i Veysî*'ye yazdığı zeyillerde bulunan Farsça manzumelerin nazım şekilleri ve vezinlerinin dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

³ Detaylı bilgi için bk. Adnan Oktay, *Nâbî'nin Münşeât'ı* (İnceleme-metin), Dicle Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır 2014.

⁴ Detaylı bilgi için bk. Abdulsamet Özmen, *Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyiller* (İnceleme-metin), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır 2015.

⁵ Detaylı bilgi için bk. Abdulsamet Özmen, *Nâbî'nin Siyer-i Veysî'ye Yazdığı Zeyiller* (İnceleme-metin), Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Diyarbakır 2015.

⁶ Kaynağı tespit edilebilen manzumelerin kaynakları dipnotta gösterilmiştir.

Vezinler	Beyit	Kıf'a	Nazım	Mesnevi	Rübai	Genel toplamı
1. Mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün	11	1				12
2. Fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün	13	3				16
3. Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün	16		2			18
4. Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün	30	6	3			39
5. Mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün	8	1		1 4		23
6. Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün	3			1		4
7. Mef' ülü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün	23	3	2	1		29
8. Mef' ülü / mefā' ilü / mefā' ilü / fe' ülün	12		1	2		15
9. Mef' ülü / mefā' ilün / mefā' ilün / fa'	2					2
10. Fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün	3			1		4
11. Fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün	1					1
12. Mef' ülü / mefā' ilün / mef' ülü / mefā' ilün	1					1
13. Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül	13			3 8		51
14. Müstef' ilātün / müstef' ilātün	1					1
15. Müstef' ilün / müstef' ilün / müstef' ilün / müstef' ilün	1					1
16. Müfte' ilün / müfte' ilün / fā' ilün				5		5
17. Müfte' ilün / fā' ilün / müfte' ilün / fā' ilün	2					2
18. Mef' ülü / mefā' ilün / fe' ülün	2	1		1		4
19. Rübai vezni					7	7
Kullanılan nazım şekillerinin genel toplamı	142	1 4	8	6 3	7	235

Çizelge: Zeyillerdeki Farsça manzumelerin nazım şekilleri ve vezinlerin nazım şekillerine göre dağılımı:

Nâbî, *Siyer-i Veysi'*ye yazdığı zeyillerde 142'si beyit, 63'ü mesnevi, 14'ü kıt'a, 8'i nazm, 7'si rübâi olmak üzere 235 Farsça manzume yazmıştır. Türkçe kaleme alınan zeyillerde Nâbî'nin 149 Türkçe manzumeye karşın 235 Farsça manzume yazması şâirin Farsça'ya olan vukûfiyetini görmek açısından önemli bir durumdur. Şâir, Farsça manzumelerde toplam 19 farklı vezin kullanmıştır. En fazla kullandığı vezin ise 51 defa tekrarlanan "Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül" veznidir.

1.Farsça Manzumeler

Zeyillerde yer alan Farsça manzumelerin sayısı fazla olduğu için manzumeler olaylara göre farklı başlıklar altında kategorize edilmiştir.

Farsça manzumelerin kaynaklarının tespiti için "Ganjoor" (گنجور) ve "Nosokhan" (نوسخن) adlı internet sitelerinden yararlanılmıştır.

1.1.Birinci Zeyilde Yer Alan Farsça Manzumeler

Sebeb-i Te'lif ile İlgili Olan

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Be-gâh-ı važ' -ı kalem der-şahîfe-i vaşfeş

Nefes be-sîne ne-günced zi-izdiḥâm-ı ḥayâl⁷ (M-2b/12-13)

Muhammed bin Mesleme Seriyyesi ile İlgili Olanlar

Me'ülü / mefâ'ilün / mefâ'ilün / fa'

Ez-uhde-i ' ahd eger bürün âyed merd

Ez-her çi gümân-berî füzün âyed merd⁸ (M-7a/13-14)

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün

Leb be-cünbân ki be-cân bende şevved rûḥ-ı Mesîḥ

Murğ-ı ḥoş-zemzeme-i gülşen-i i'câz-ı tu-râ⁹ (M-9a/7-8)

Hız. Hasan'ın Doğumu ile İlgili Olan

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Zi-burc-ı sa' âdet nümüd aḥteri

⁷ Onu vasf etme sahifesinde kalemin konum alması sırasında, nefes hayalin izdihamından dolayı sineye sığmaz.

⁸ Bir adam ahbine vefa göstermezse eğer, ondan her ne beklersen bekle boştur. (Şems-i Tebrizî, Divan, Rübâiler, 5. Bölüm, 1. Rübâi)

⁹ Dudağımı kımıldat ki, Mesih'in ruhu senin i'câz gül bahçesinde güzel öten kuşuna candan kul olsun.

‘ Ayān şud zi-dürc-i şeref güherī
Zi-Çin-i kerem nāfeī şud bedīd
Ki büyeş be-eṭrāf-ı ‘ ālem resīd
Diraḥşīd ez-āsmān-ı şeref
Yekī kevkeb-i sa‘ d-ı meh-rā ḥalef¹⁰ (M-11b/18-21)

Uhud Savaşı ile İlgili Olanlar

Mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / fe‘ ülün
Be-her sū fıtne-engīzī revān şud
Zi-her sū leşkerī āteş ‘ ayān şud¹¹ (M-12b/9-10)

Mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün / mefā‘ ilün
Hoşā derdī ki ez-çeşm-i bed-endişān nihān bāşed
Hoşā çākī ki çün ḥurmā be-ceyb-i ustuh‘ān bāşed¹² (M-12b/25, M-13a/1)

Fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilātün / fā‘ ilün
Pāy-reften nīst z‘in bezmeme ki der-bīrūn-ı der
Baḥt dāred der-kemīn hicr-i girībān-gīr-rā¹³ (M-13b/17-18)

Fe‘ ülün / fe‘ ülün / fe‘ ülün / fe‘ ül
Zi-şehrest şīr-i ġarīn nā-şabūr
Be-şahrā kuned şayd-ı āhū vü ġūr
Zi-şehrest ber ġāziyān kār teng
Ki der-küçe tengest meydān-ı ceng¹⁴ (M-14a/4-6)

Mef‘ ülü / fā‘ ilātü / mefā‘ ilü / fā‘ ilün
Tā dāmen-i kefen ne-keşem zīr-i pāy-ı ḥāk

¹⁰ Saadet burcundan bir yıldız doğdu. Şeref hazinesinden bir cevher belirdi. Kerem Çin’inden bir misk ortaya çıktı ki, kokusu bütün âleme yayıldı. Aya halef bir mutluluk yıldızı, şeref göğünden parladi.

¹¹ Her tarafa bir fitneci revan oldu. Her taraftan bir ateş ordusu ayan oldu.

¹² Kötü fikirlilerin bakışından saklı olan derd ne güzel. Hurmanın çıktığı çekirdekteki gibi olan yarık ne güzel. (Sâib-i Tebrizî, Divan, Gazeller, 793/1)

¹³ Benim bu meclisimden çıkıp gitmenin dayanağı yok. Felek ayrılığa düşmüş olanlar için pusudadır.

¹⁴ İlk avdan dolaydır ki, yaban arslanı sabırsızca çölde ceylan ve yaban eşiği avlıyor. Gaziler için zor iş ilk avdan dolaydır. Çünkü sokakta ceng meydanı dardır.

Bâver me-kün ki dest zi-dâmen bidâremet¹⁵ (M-14a/15-16)

Fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Eblağ-ı eflâk-ı gerdün beste-i fermân-ı üst

Bî-vuquf ez-bâ' iş-i tedbîr çün gâv-ı hîrâs¹⁶ (M-14b/9-10)

Mef' ülü / fâ' ilâtü / mefâ' ilü / fâ' ilün

Hızır-ı müsâfirân-ı tevekkül ' azîmet est

Seyl-i bahâr hem-sefer-i istihâre nîst¹⁷ (M-15a/7-8)

Mef' ülü / mefâ' ilü / mefâ' ilü / fe' ülün

Ey ebr! Tu ber mâ me-feşân güher-i taḥḫîk

Mâ seng-dilân neşv ü nemâ-râ ne-şinâsîm¹⁸ (M-15b/21-22)

Mef' ülü / mefâ' ilün / fe' ülün

Her dır' ki dest-i Kibriyâ bâft

Hâş ez-pey-i ḳadd-i Muştafâ bâft

Der-dâmen-i dır'-ı ân muẓaffer

Nüh çarḫ zi-ḫalkâ îst kemter¹⁹ (M-16b/5-7)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Be-ḥün rîḥten ez-kemânḥâ ḥadeng

Çü ḡamze zi-ebrü-yı ḥübân-ı şeng

Ser-i tîr der-sîne kâviş girift

Zi-çeşm-i zirih ḥün terâviş girift²⁰ (M-17a/25, M-17b/1)

Fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün

¹⁵ Kefen eteğini toprağın altına çekmedikçe, elimi eteğinden çekeceğime inanma. (Hâfız-ı Şîrâzî, Divan, Gazeller, Gazel, 91/2)

¹⁶ Felekleri alaca kılmak, O'nun fermanıyladır. Çiftçinin tedbir sebebiyle durmayan hırslı öküzü gibi.

¹⁷ Tevekkül yolcularının Hızır'ı azimettir. Bahar seli istiharenin yoldaşı değildir. (Sâ'ib-i Tebrizî, Divan-ı Eş'ar, Gazeller, Gazel 2070/)

¹⁸ Ey bulut! Sen, bizim üzerimize tahkik cevherini saçma. Biz taş kalpliler, neşv ü nemâyı bilmeyiz.

¹⁹ Dokuz felek, Zat-ı Kibriya eliyle, özellikle Mustafâ'nın boyu ölçüsünce dokunan zırhın eteğindeki her bir halkasına nisbeten daha küçüktür.

²⁰Yaylardan çıkan okla kan dökmek, neşeli güzellerin kaşlarının gamzesi, gibidir. Okun ucu, onun sinisini kazdı. Zırhın gözünden kan sızmaya başladı.

Bes ki der-lokma-i men seng-i nühüfte est felek
Bî-tekellüf ne-güzârem be-ciger dendân-râ²¹ (M-18b/21-22)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Çünin est âyîn-i in köhne kâh
Ki geh ber-tu tengest ü gâhî ferâh
Ne-ḥandide der-ṭarf-ı gülşen gülî
Ki negrist der-mâtemeş bülbülü²² (M-19b/6-8)

Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün
Cem' kerden ḥ'ış-râ der-'ahd-i ḥayret müşkilest
Piş-rev ne-tüvân giriften leşker-i bergeşte-râ²³ (M-19b/15-16)

Fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün
Ne çünân est be-tu rābıta-i rişte-i cān
Ki muḥālif be-tüvāned be-dü şad tiğ bürîd²⁴ (M-20a/8-9)

Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün
Gürized ez-şaf-ı mâ her ki merd-i gāvğā nîst
Kesî ki küşte ne-şud ez-ḳabile-i mâ nîst²⁵ (M-20b/13-14)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Ser-i zülfeḳâreş ki ḥün-bâr bûd
Çü lâ ez-pey-i nefy-i küffâr bûd²⁶ (M-21a/19-20)

Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün
Şubḥ-ı iḳbâl eger der-ufuḳ-ı imkân hest
Raḥne-i sîne vü çâk-ı ciger-i merdānest²⁷ (M-21b/22-23)

²¹ Feleğin benim lokmama taş gizlediği yeter. Cefâ çekmeksizin cigere diş geçirmem.

²² Bu köhne sarayın kuralları böyledir. Sana bazen dar gelir, bazen de ferah olur. Bir bülbül, onun matemine ağlamadığı için bir gül, gül bahçesinde bir an bile gülmedi.

²³ Şaşkınlık zamanında kendini toplamak zordur. Geri dönen ordunun yolunun önü alınmaz.

²⁴ Can ipliğim sana öylesine bağlıdır ki muhalifler, iki yüz kılıçla onu kesemezler.

²⁵ Kavgada adamı olmayan, bizim safımızdan kaçır. Öldürülmeyen, bizim kabilemizden değildir.

²⁶ Onun kanlı olan zülfikarının ucu, lâ gibi küffarı yok etmenin peşindeydi.

²⁷ Eğer imkân ufkunda bir ikbal sabahı varsa, (o) parçalanmış cigerli yiğitlerin sinesinin yarığdır.

Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün

Kevneyn be-çi kâr âyedem er-bâ-tu ne-bâşem
Bî-devlet-i vaşl-ı tu na'im-i dü serâ hiç²⁸ (M-22a/5-6)

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Hoşem be-himmet-i ân kes ki der-riyâz-ı hayât
Feşând dâne-i elmâs ü tohm-ı merhem-i süh²⁹ (M-22a/25, M-22b/1)

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün fâ'ilün

Dest ü pâyî mî-tüvân zed bend eger ber-dest ü pây
Vây ber-cân-ı giriftârî ki bendeş ber-dilest³⁰ (M-22b/13-14)

Mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Bâz âmedem ki şevk-ı tu der-ten der-âverem
În tavk-ı bendegıyet be-gerden der-âverem
Der-zîr-i hâk-ı tîre zi-her üstühvân-ı h^vış
Şem'î zi-âstân-ı tu rüşen der-âverem³¹ (M-23a/23-25, M-23b/1)

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Yek gül-i kâmî zi-bâğ-ı arzû nâ-çide dil
Mî-ğeled şad hâr-ı nevmîdî be-pây-ı cân-ı mâ³² (M-23b/19-20)

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Pes ez-müşâhede-i zevk-i cân-feşânihâ
Kücâ be-çesm-i kesî 'ömr-i cavidân yâbed³³ (M-23b/23)

²⁸ Senin ile beraber değilsem iki cihan ne işime yarar? Sana kavuşma şansım olmayınca iki dünyanın nimetleri hiçtir.

²⁹ Hayat bahçesinde, yanık merheminin tohumunu ve elmas tanesini saçan kişinin himmetinden memnunum.

³⁰ Eğer Eğer el ve ayak bağlıysa oynatmak mümkündür. Gönlü bağlanmış olan kişinin vay haline.

³¹ Yine geldim ki, senin şevkinle şevkleneyim. Senin bu kölelik gerdanlığını boynuma takayım. Kara toprağın altında kendi her bir kemiğimden senin eşiğinden aydınlatan bir mum çıkarayım.

³² Arzu bahçesinden gönül bir murad gülü koparmadan, bizim can ayağımıza yüzlerce ümitsizlik dikenini batar.

³³ Can feda etmenin zevkini gördükten sonra sonsuz ömür insanın gözüne hiç görünür mü?

Meʿūlü / mefāʿilün / feʿūlün

Ṭarf-ı çemen ü hevā-yı bostān
Bī-cilve-i yār hoş ne-bāşed
Cān naqd-ı muḥakkerest Ḥāfız
Ez-behr-i nişār hoş ne-bāşed³⁴ (M-24a/21-22)

Fāʿilātün / mefāʿilün fāʿilün

Bā tu ānān ki der-i ceng zedend
Dürc-i yāķüt-ı tu-rā seng zedend
Gevherin cām-ı lebeş-rā ḥastend
Sāgar-ı devlet-i ḥöd beşkestend³⁵ (M-25a/11-13)

Meʿūlü / fāʿilātü / mefāʿilü / fāʿilün

Ez-ḥacletı ki yek hecerı ḥaste-gevhereş
Üftāde est der-dil-i her seng şad şerār
Cüşed ʿaraķ zi-ḥaclet-i girdār seng-rā
Tā mūmyā cerıme dihed ḥalk-rā be-kār³⁶ (M-25b/25, M-26a/1,2)

Feʿūlün / feʿūlün / feʿūlün / feʿül

Be-āḥir zi-nā-sāzı-i rüzgār
Şud İslāmiyān der-miyān bī-ķarār
Be-milk-i fenā in cihān-rā derist
Der-ü her zamān nevbet-i diġerist³⁷ (M-26a/25, M26b/1)

Feʿilātün / feʿilātün / feʿilātün / feʿilün

Eşer-i nāle-i mā ez-dil-i eflāk be-pürs
Nāvek-i saḥt-ı kemān-rā zi-nişān bāyed cüst³⁸ (M-27b/13-14)

Meʿūlü / mefāʿilü / mefāʿilü / feʿūlün

³⁴ Çimenin sonu ve bostanın havası yârin cilvesi olmadan güzel olmaz. Hafız, can önemsiz bir bahadır, dağıtmak güzel olmaz.

³⁵ Seninle savaşanlar senin yakut kutusuna taş attılar. Cevherden (olan) dudak kadehini incittiler. Kendi devlet kadehlerini kırdılar

³⁶ Cevheri bozuk bir taşın utancından her taşın gönlüne yüz kıvılcım düşmüştür. İş için halka mumyanın cerahet vermesine kadar taşın davranışındaki utançlıktan dolayı ter çıkar.

³⁷ Sonra zamanın uyumsuzluğundan Müslümanlar arada kararsız kaldılar. Fena mülküne bu cihanın bir kapısı var. Ve onda her zaman başkasına sıra gelir.

³⁸ Bizim iniltimizin eserini feleklerden sor. Kemânın sert ucunu nişanda aramak gerekir.

Mâ-râ heme der-rûy buved zaḥm-ı şehâdet
Mâ ḍarbet-i sîlî-i ḳafâ-râ ne-şinâşîm³⁹ (M-28a/3-4)

Mef' ulü / fâ' ilâtü / mefâ' ilü / fâ' ilün
Çün kibr-i nâ-mülâyim ü çün kîne saḥt-rû
Çün merg der-kemîn ü çün eyyâm kîne-gîr
Bed-ḥû çü merg ḥâne ber-endâz çün vebâ
Nâ-i' timâd çün ğazab ü tîre-dil çü ḳîr⁴⁰ (M-28b/18-21)

Mef' ulü / fâ' ilâtü / mefâ' ilü fâ' ilün
Mâh-ı münîr-i memleketârâ-yı tã vü hâ
Şâh-ı serîr-i mesned-i a' lâ-yı yâ vü sîn⁴¹ (M-29a/5)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün
' Adû-yı zât-ı şerîfeş ne mî-şevêd âzâd
Der-în cihân zi- azâb ü der-ân cihân zi-nekâl⁴² (M-29a/25, M-29/1)

Fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün
' Aḳl dâned ki çü mehtâb zened dest be-tîĝ
Redd-i zaḥmeş ne be-endâze-i dir' -ı ḳaşabest⁴³ (M-29b/4-5)

Fe' ülün / fe' ülün fe' ülün / fe' ül
Libâs-ı velâyeş sezed düḥten
' Adüyeş ne şâyed be-cuz sūḥten⁴⁴ (M-29b/16-17)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül
Nedâred vefâ âsmân ü zemîn
Çünîn bûde vü hest ü bâşed çünîn

³⁹ Bizim hepimizin şehadet yarası yüzümüzdedir. Biz kafanın arkasındaki tokat darbesini tanımıyoruz.

⁴⁰ Kibir gibi uygunsuz, kin gibi sert yüzlü, ölüm gibi pusuda, günler gibi kin tutan, ölüm gibi kötü huylu, veba gibi ev yıkıcı, gazab gibi güvenilmeyen ve katran gibi kara gönüllü...

⁴¹ Tâhâ memleketini süsleyen parlak ayı, Yâsîn'in yüce makam tahtının şahı.

⁴² Onun zatı şerifinin düşmanı, bu cihanda azaptan ve ahirette cezadan azat edilmiyor.

⁴³ Akıl bilir ki, mehtab kılıcı ele alınca onun darbesini savmak, sağlam zırhın (dayanacağı) ölçüde değildir. (Enverî Divanı, Kasideler, Kaside 20/36)

⁴⁴ Dostluk elbisesini dikmek yaraşır. Onun düşmanına yanmaktan başka bir şey uygun değildir.

Zi-dest-i sitem kes der-în bāg nist

Kī çün lāle ber-sīneeş dāg nist⁴⁵ (M-31b/13-15)

Resīde būd belāyī velī be-ḥayr güzeşt⁴⁶ (M-32b/10)

Mef' ulü / mefā' ilü / mefā' ilü / fe' ulün

Çāk-ı cigerem baḥye-i şihhat ne-pezired

Çāk-ı dil-i men merhem-i şihhat ne-şināsed⁴⁷ (M-33a/23-24)

Müfte' ilün / müfte' ilün / fā' ilün

Ḥamza ki ḳurbān şude der-rāh-ı dost

Seyyid-i her cā ki şehīdist üst

Lāle zi-ḥüneş şude ḥünin kefen

Dāg nihāde be-dil-i ḥ'ışten⁴⁸ (M-34a/10-12)

Mef' ulü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

Yārān tamām cānib-i dār-ı beḳā şudend

Tenhā güzāştend cihān-ı ḥarāb-rā⁴⁹ (M-34a/14-15)

Mef' ulü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

A' zā-yı pāre pāre-i men beḥye-gir nist

Der-ḥāk be'spürid be-āhastegī me-rā⁵⁰ (M-34b/2-3)

Fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

Ḥasret-i rüy-ı tu ez-bes ki dilem bürd be-ḥāk

Tābe-ḥaşrem gül-i ḥasret demed ez-ḥāk-ı mezār⁵¹ (M-34b/14-15)

Mef' ulü / mefā' ilü / mefā' ilü / fe' ulün

⁴⁵ Göğün ve yerin vefası yok. Hep böyleydi ve böyle olacak. Zulüm nedeniyle bu bağda kimse yok ve lale gibi sinesinde bir yarası yok.

⁴⁶ Bir musibet isabet etmişti, fakat hayra tebdil edildi.

⁴⁷ Benim ciger yarem sıhhat dikişini tutmuyor. Kalbimin yarası sıhhat merhemini bilmiyor.

⁴⁸ Hamza ki, dost yolunda kurban olmuştur. Şehitliğin olduğu her yerin efendisi odur. Lale onun kanından kanlı kefen oldu. Kendi gönlüne yara koymuş.

⁴⁹ Dostların hepsi dar-ı bekaya irtihal eylediler. İssız bıraktılar harab dünyayı.

⁵⁰ Benim parça parça uzuvlarım kaynaşıp (iyileşmez) beni yavaş yavaş toprağa emanet edin.

⁵¹ Senin yüzünün hasreti çoktan beni mezara götürmüş. Mahşer gününe kadar mezar toprağından hasret çiçeği filiz verir.

Bâ-şâdî-i dîdâr-ı tu der-^ç ayn-ı selâmet
Ġam-hâ-yı cihân cümle ferâmûş tüvân kerd⁵² (M-34b/21-22)

Mef^ç ülü / fâ^ç ilâtü / mefâ^ç ilü / fâ^ç ilün
Ber-her ki dest mî zenem ez-dest refte est
Der-hayretem ki ez ki be-pürsem nişân-ı dost⁵³ (M-35b/10-11)

Fe^ç ilâtün / fe^ç ilâtün / fe^ç ilâtün / fe^ç ilün
Mânde-em bâdilî ez-hicr-i ^ç azîzân mecrûh
Dîde-em ġarğa-i tûfân çü ciger-kûşe-i Nüh⁵⁴ (M-35b/21-22)

Mef^ç ülü / fâ^ç ilâtü / mefâ^ç ilü / fâ^ç ilün
Ferdâ-yı haşr tâbe-nümâyem ^ç aţâ-yı dost
Şâbit künem be-ġış dü ^ç âlem günâh-râ⁵⁵ (M-36a/10)

Mefâ^ç ilün / mefâ^ç ilün / mefâ^ç ilün / mefâ^ç ilün
Mu^ç âşir hür ü cennet cây ü mey kevşer melek çâker
Ġudâ ez-çeşm-i bed maġfûz dâred şoġbet-i mâ-râ⁵⁶ (M-36b/9-10)

Fe^ç ilâtün / fe^ç ilâtün / fe^ç ilâtün / fe^ç ilün
Âb-ı hayvân ne-ġüred şayd-ı tu ez-lezzet-i tîġ
Cân be-ġasret dehed ân murġ ki der-dâm-ı tu nîst⁵⁷ (M-37a/3-4)

Hamrâ'ü'l-Esed Savaşı ile İlgili Olanlar

Fe^ç ülün / fe^ç ülün / fe^ç ülün / fe^ç ül
Nihâleş ki eknün buved ferşşây

⁵² Seni selamette görme mutluġu ile dünyanın bütün üzüntülerini unutmak mümkündür.

⁵³ Elini tuttuġum herkesi kaybettim. Dostun izini kimden soracaġımı şaşırđım. (Sâ'ib Divanı, Gazeller, 3. Bölüm, Gazel 418/10)

⁵⁴ Sevgililerin ayrılıġından yaralı bir gönülle kalmışım, gözüm Nuh'un ciger pasesi gibi tufana ġark olmuş.

⁵⁵ Haşir gününün ertesi dostun baġışını görünceye kadar, iki âlemde de günahlarımı sabitleyeyim.

⁵⁶ Hurî arkadaş, mekan cennet, kevser içecek, hizmetçi melek(tir) Allah, bizim sohbetimizi kötü gözden korusun.

⁵⁷ Senin avın, kılıcın tadından dolayı ab-ı hayat içmez. Senin tuzaġında olmayan kuş, hasretle canını verir.

Be-zūdī dırahtī şevēd ‘arş-sāy
Hazer kūn ki çün kaṭre yek-cā şevēd
Şevēd çeşme vü çeşme deryā şevēd⁵⁸ (M-38a/15-15)

Meḫ’ülü / fā’ilātü / meḫā’ilü / fā’ilün
Hızır-ı müsāfirān-ı tevekkül ‘azīmet est
Seyl-i bahār hem-sefer-i istiḫāre nīst⁵⁹ (M-38b/7-8)

Recî Seriyesi ile İlgili Olanlar

Meḫ’ülü / fā’ilātü / meḫā’ilü / fā’ilün
Mā ‘aşīķīm ü küşte-şuden i’ tibār-ı māst
Şimşir-i ‘aşķ-ı tiz zi-levḫ-i mezār-ı māst⁶⁰ (M-40b/10-11)

Fe’ülün / fe’ülün / fe’ülün / fe’ül
Keyānī kemānhā der-āmed be-zih
Yekī güft bistān diğē güft dih
Ḥadeng ez-kemānhā gūsisten girift
Zi-ķavs-i ķuzaḫ berķ cesten girift⁶¹ (M-40b/12-14)

Fe’ülün / fe’ülün / fe’ülün / fe’ül
Çü terkeş tehī māye āmed zi-tir
Kemānhā figendend ü şud nize-gir⁶² (M-40b/15-16)

Meḫ’ülü / fā’ilātü / meḫā’ilü / fā’ilün
Merdānevār ger be-berendet be-pāy-ı dār
Merdāne pāy dār cihān pāydār nīst⁶³ (M-41a/12-13)

⁵⁸ Şimdi yeryüzüne dikilen fidan, çabucak gökyüzüne ulaşan ağaç olur. Dikkat et ki! Katre damlaya damlaya göl olur.

⁵⁹ Tevekkül yolcularının Hızır’ı azimettir. Bahar seli istiharenin yoldaşı değildir. (Sâ’ib-i Tebrizî, Divan-ı Eş’ar, Gazeller, Gazel 2070)

⁶⁰ Biz aşğiz öldürölmek itibarımızdır. Aşkın kılıcı bizim mezar taşımızdan (bilenerək) keskinleşmiştir.

⁶¹ Bir hükümdar, saz telinden bir keman yaptı. Biri al, diğeri ver dedi. Yaylardan çıkan ok, yanlış çıktı. Gök kuşağından şimşek çaktı.

⁶² Sadak (ok kabı) oklardan boşalınca yayları attılar. Mızrakları kullanır oldular.

⁶³ Eğer seni mertçe darağacına götürürlerse, cesur bir şekilde (darağacını) karşıla, (zira) dünya ebedi değil.

Mef'ülü / mefâ'ilün / fe'ülün

Mî-nâlem ü nâle-râ eşer nîst

Mî-süzem ü dost-râ haber nîst⁶⁴ (M-41b/5)

Bi'r-i Ma'ûne Savaşı ile İlgili Olanlar

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Güzârende-i nâme-i râstân

Çünin mî kuned naql-ı in dâstân⁶⁵ (M-43b/5)

Benî en-Nadîr Savaşı ile İlgili Olanlar

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Zi-âmed şud-i seng ü tîr-i hadeng

Zemîn âsmân her dü geştend teng

Zi-pâyân çü tîrî be-bâlâ şudî

Müşebbek çü tîrî be-vâlâ şudî

Zi-bâlâ çü sengî be-zîr âmedî

Zi-gâv-ı zemîn bâng-ı şîr âmedî⁶⁶ (M-46a/22-25)

İçkinin Haram Olması ile İlgili Olanlar

Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün

În hâmile-i bîkr ki zâyende-i rûhest

Dânî çi buved hâmile-sîmâ-yı hum-ı o⁶⁷ (M-50a/9-10)

Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün

Der-meykede kun naqd-ı taleb şarf ki âncâ

Dârend metâ'î ki ziyâneş heme südest⁶⁸ (M-50a/23-24)

Dûmetü'l-Cendel Savaşı ile İlgili Olanlar

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

⁶⁴ İnliyorum ama iniltinin tesiri yok. Yanıyorum ama dosttan haber yok.

⁶⁵ Doğruların mektubunun taşıyıcısı, şöyle naklediyor bu hikayeyi.

⁶⁶ Taş ve akçakavak okunun gidip gelmesinden, yeryüzü ve gökyüzü daraldı. Yerden bir ok yukarıya atılınca kanatlı bir ok gibi yukarı giderdi. Yukarıdan aşağı bir taş geldiğinde, dünya(yı omuzunda taşıyan) öküz, aslan gibi böğürürdü.

⁶⁷ Bu bâkire olan hâmile, Rûh'u (Hz. İsa) doğurandır. Onun hâmile görünüşlü küpünde ne olduğunu bilir misin?

⁶⁸ İsteğin parasını meyhanede tüket ki, orada ziyan edilen şey faydalıdır.

Raḳam-senc-i in nāme-i dil-peḫir

Çünin rüft müşg-i Ḥoten ber-ḫarir⁶⁹ (M-51b/24-25)

Sinan ve Cahcah'ın Düşmanlığı ile İlgili Olanlar

Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Naḳd-ı kân-ı āferiniş dürr-i deryā-yı vücūd

Mīve-i maḳşūd-ı hestī bā' iş-i icād-ı nās⁷⁰ (M-54a/23-24)

Müstef' ilātün / müstef' ilātün

Ānhā ki kecend bā tu çün dāl

Şimşir be-ser-ḫürend çün kāf⁷¹ (M-54b/19-20)

Cihān-dide bisyār güyed dürüg⁷² (M-55a/12)

Me' ulü fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

Āfāḳ pür- ' acāyib ez-īnhā ' acibter

Ḳavlist k'ān şinideem ez-güfte-i ' Ömer

Ki ü güft yā Resül be-fermāy tā yekī

Z'ibn Übey be-piş-i tüvāred bürīde-ser

Men yā Resül güftem eger küştenī buved

Fermāy tā sereş be-berem her çi züdter

Sā' id me-rā müsā' id ü cān nīz bes saḫt

Der-dil şebāt saḫt ter ez-āhen ü hecer

İznem ne-dād şāh-ı nübüvvet ve ger ne zūd

Ḥak kerdemī zi-şafḫa-i dehr ān sevād-ı şer⁷³ (M-56a/5-10)

Fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

⁶⁹ Bu gönül alıcı mektubun değeri, ipeğin üzerine Hotan miski dökmek gibidir.

⁷⁰ Yaradılış madeninin nakdi, varlık denizinin incisidir. Varlığın meyve-i maksudu ise, insanlığın icadına sebeptir.

⁷¹ Senin yanında dāl harfi gibi eğilenler, kāf harfi gibi başına kılıç yerler.

⁷² Dünya gören (tecrübeli veya seyyâh) çok yalan söyler.

⁷³ Dünya acayıplarla doludur. Fakat bundan daha acib olanı Ömer'in konuşmasından duyduğün sözdür: Dedi ki 'Ya Resûlallâh emret ki biri İbn Ubey'in peşinden içeri gelsin, başını kessin.' Ben, 'Yâ Resûlallâh! dedim. 'Eğer öldürülmesi gerekiyorsa emret ki, onun başını hemen keseyim.' Bileğim kuvvetli, gücüm de yerinde. Gönümde sebat ise taş ve demirden daha sert ve sağlam. Nübüvvet şahı, bana izin vermedi. Yoksa çabucak o şer karartısını dünya sayfasından kazırdım.

Şâhib-i hulk-ı ' azîm Aħmed-i mürsel ki be-^ç arş
Kudsiyân muşhaf-ı ahlâk-ı vey ez-ber gîrend
Hüccet-i ' izzeteş ez-neyyir-i a^ç zam şinevend
Sened-i mu^ç cizeeş ez-meh-i enver gîrend⁷⁴ (M-56a/17-19)

İfk Hadisesi ile İlgili Olanlar

Mef^ç ülü / mefâ^ç ilü / mefâ^ç ilü / fe^ç ülün
Hoş mi-revedeş maħmil eger bāz nedāred
Ez-güm-şude-i ħ^{vîş} şadā-yı ceresî-rā⁷⁵ (M-56b/24-25)

Mef^ç ülü / mefâ^ç ilün / mefâ^ç ilün / fa^ç
Nî şeb tehiyem ne rüz ez-nāle vü āh
Ĥ^{vāhî} şeb-i mā dırāz ħ^{vāhî} kütāh⁷⁶ (M-58a/7)

Fā^ç ilātün / fā^ç ilātün / fā^ç ilātün / fā^ç ilün
Gül hemān bih ki be-her ħarf neyendāzed gūş
Ver ne derd-i ser-i murġān-ı hevā bisyārest⁷⁷ (M-58a/18-19)

Fe^ç ülün / fe^ç ülün / fe^ç ülün / fe^ç ül
Şināsed peder kār-ı ferzend-i ħ^{vîş}
Perestār dāned Ĥudāvend-i ħ^{vîş}⁷⁸ (M-58b/1-2)

Fe^ç ilātün / fe^ç ilātün / fe^ç ilātün / fe^ç ilün
Her su³ālî ki ez-ū zihni ħîred ^ç āciz māned
Ĥîred ān mes³ele ez-re³y-i münîret pürsîd⁷⁹ (M-58b/15-16)

Fā^ç ilātün / fā^ç ilātün / fā^ç ilātün / fā^ç ilün

⁷⁴ Yüce yaradılış sahibi peygamber Ahmed ki, arşta melekler onun ahlak mushafını ezberleyip duruyorlar. Onun izzetinin delilini güneşten dinlerler. Onun mucizesinin senedini de parlayan aydan alırlar.

⁷⁵ Eğer mahmil onu alıkoymasaydı, kendi kaybolmuşluğuna rağmen ona zil sesi hoş gelirdi.

⁷⁶ Ah etmekten ve inlemekten ne gece uzağım ne de gündüz. Gecelerimiz ister kısa olsun ister uzun...

⁷⁷ Gülün kulağına gelen her sözü dinlememesi daha iyidir. Yoksa havadaki kuşların baş ağrısı zaten çoktur.

⁷⁸ Baba evladının yapacağı işi bilir. Hizmetkar da efendisini bilir.

⁷⁹ Akıl cevaplama aciz kaldığı her soruda senin o parlak reyine başvurur.

Serverā gūş-ı kenîzānet ne-yārest āverīd
Lü 'lü-yı kâfûrveş tâ nām-ı hōd lālā ne-kerd
Āfîtab ender serāyet rûy-ı āmed şud ne-dāşt
Tābe-te 'nişēş müsem mā vāzī' ü'l-esmā ne-kerd⁸⁰ (M-58b/24-25, M-59a/1)

Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Nāvek-i ' işmet be-dūzed çeşm-i rüz
Ger kuned der-sāye-i çetret nigāh⁸¹ (M-59a/13-14)

Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Menzil-i ter dāmenān ne-buved hārim-i kūy-ı dost
Her ki ne-buved pāk-dāmen der-ḥarem nā-maḥremest⁸² (M-59b/3-4)

Me' ulü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

Çeşm-i menī vü hāne-i tu çeşm-i hāneem
Haḳḳa'l-kudüm-ı tu güher-i dāne dāneem⁸³ (M-59b/9)

Çü rāz-ı ' aşḳ ki üfted bürehne der-bāzār⁸⁴ (M-59b/17)

Çün kuvvet-i cevāb nedārem su 'āl çist⁸⁵ (M-59b/25)

Şekve bisyārest ammā ḳudret-i izhār nist⁸⁶ (M-60a/12-13)

Dil-āver buved der-sūḥan bī-günāh⁸⁷ (M-60a/18)

Fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

⁸⁰ Ey server! Onun kafura benzeyen incileri kendi adını lâlâ çıkarmadıkça cariyelerinin kulaklarına getirmeye layık değildir. İsimleri yaratan zat, o ismi müennesleştirmedikçe güneş senin sarayına gelip gitmedi.

⁸¹ Gün, senin çadırının gölgesine bile baksa, ismet oku onun gözünü çıkarır.

⁸² Asilerin menzili dostun köyünün haremî olamaz. O temiz ve dürüst olmadıkça ne olursa olsun, haremde namahremdir.

⁸³ Sen benim gözüksün, senin evin benim evimin gözüdür. Senin ayakbastı hakkın bana tane tane incidir.

⁸⁴ Pazarda çıplak kalmış o aşk sırrı gibi...

⁸⁵ Sorunun ne olduğunu bilmediğim için cevap verecek kuvvetim yok.

⁸⁶ Şikâyet çoktur ama açıklayacak güç yok.

⁸⁷ Sevgili konuşma esnasında günahsız olur.

Töhmet-i bî-günehân resm-i qadimest be-dehr
Râht-ı hüd-râ ki ezîn varța müselleme ber-dâşt
Sitem-i ta' ne-i cühhâl ne ber mâ vü tu reft
Yüsuf ân-râ mütehammil şud ü Meryem ber-dâşt⁸⁸ (M-60a/19-21)

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Men ân zenem ki heme kâr-ı men nigü kârist
Be-zîr-i miğna' a-i men besî külehdârist
Derûn-ı perde-i 'işmet ki tekyegâh-ı menest
Müsâfirân-ı şabâ-râ güzere be-düşvârist⁸⁹ (M-60a/24-25)

Mef'ülü / mefâ'ilün / mef'ülü / mefâ'ilün
Çi güftem ü çi şinidem zi-tu ne-midânem
Çi güft bî-hödî ez-haclet ü cevâb çi bûd⁹⁰ (M-61a/19-20)

Mef'ülü / mefâ'ilün / fe'ülün
Şādābi-i bostān-ı şer' eş
Nem sūht be-cūy-ı ihtimālāt⁹¹ (M-62b/17)

Hendek Savaşı ile İlgili Olanlar

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Sezed ki tevsen-i ikbâl-râ zi-na' l-i şüküh
Be-şehr-bend-i zafer âhenin hişâr dihend⁹² (M-64a/5-6)

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün
Halâyık ez-dem-i sermây-ı nâ-hoş
Zenân pervânesân hüd-râ ber-âteş
Zi-bîm-i leşker-i bî-rahm-ı behmen

⁸⁸ Günahsızları töhmet altında bırakmak dünyada eskiden beri adettir. Bu vartada kendine ait olanı sabitleştirip korur. Cahillerin ayıplaması bizden de senden de eksik olmadı. Yusuf da ona katlandı, Meryem de tahammül etti.

⁸⁹ Ben, bütün işleri temiz olan bir kadını. Benim baş örtümün altında çok külahdar vardır. Benim tekyegahım olan ismet perdesinin altında rüzgar, misafirlerini sıkıntıya düşürür.

⁹⁰ Sana ne söyledim ve senden ne işittim... Utancından dolayı akılsızca ne söyledi ve cevap ne idi, bilmiyorum.

⁹¹ Onun şeriat bahçesinin saadeti ihtimaller ırmağı yerine nemi yaktı.

⁹² İkbâl adına azamet nalı, zafer tutsağına da demirden hisar verilmesi yaraşır.

Gürizān āteş ender seng ü āhen
Be-āteş māhiyān rağbet nümūde
Ciğer ber-tābe behr-i tābe būde⁹³ (M-64b/16-19)

Mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün
Kesī-rā key şevved sīrī müyesser
Ki nān dāred bahā-yı āb-ı gevher
Buved nān der-tenūr ān gūne dil-ḥ^vāh
Ki gūyī māh-ı Ken' anest der-çāh
Becüz nergis ne-bāşed ser-firāzī
Ki bāşed şāḥib-i nāz ü niyāzī
Be-muşḥaf āyet-i sevgend ḥak şud
Ḳasem-rā kār bā-nān ü nemek şud⁹⁴ (M-64b/22-25)

Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün
Zi-bes ki şevḳ be-pā-būs-ı ' izzeteş dārend
Be-ıẓtırāb çehed ez-dil-i ḥacer āteş⁹⁵ (M-65b/10-11)

Mef' ulü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün
Dilhā-yı şāf-rā'st niğebān mülāyemet
Āyine-rā zi-müm buved āhenin ḥişār⁹⁶ (M-66b/1-2)
Fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün
Bes ki dil-gīr zi-hem-kāse şevī mī-şikenī
Kāse 'i-rā ki der-ü şuret-i ādem⁹⁷ (M-67a/8-9)

Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün
Fikende est tu-rā der-cehennem imsāket

⁹³ İnsanlar, hoş olmayan soğuk havadan kaçıp pervaneler gibi kendilerini ateşe atıyor. Behmen'in merhametsiz ordusunun korkusundan taş ve demir içinde ateşe kaçıyorlar. Balıklar ateşe rağbet gösteriyorlar. Ciğer de kendini tavaya reva görüyor.

⁹⁴ Ne zaman bir kimse için tokluk mümkün olacak? Çünkü ekmek altın suyu değerindedir. Tandırdaki ekmek öylesine istenir durumda ki, (o ekmek) sanki kuyudaki Yusuf'tur. Nergisten gayrısının başı dik olmaz. Çünkü (bir tek o) naz ve niyaza sahiptir. Mushafta yemin ayeti kazıldı. Yemin işi, ekmek ve tuz ile oldu.

⁹⁵ Çoktan beridir, onun izzetinin ayağını öpmeye isteklidirler. Ateş taşın gönlünden ıztırapla damlar.

⁹⁶ Saf gönüllüler için yumuşak huyluluk koruyucudur. Zira mum da ayna için demirden kale olur.

⁹⁷ Çoktandır o kadeh arkadaşına küskünsün. Bu yüzden içinde âdem sureti olan kaseyi kırıyorsun.

Ki âb u nân be-mezâk-ı tu zehr ü zağkūmest⁹⁸ (M-67a/12-13)

Peşimân şud ez-kerde ammâ çe sūd⁹⁹ (M-68a/11)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün

Yekî leşker ser-â-ser tîr ü şimşîr

Heme-kerde şehâb u berķ teshîr

Çü dîk ez-âteş-i peygâr cūşân

Zi-bâd-ı kîne çün deryâ ħurūşân¹⁰⁰ (M-68b/11-13)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün

Ne-mî-dānem ki dil-râ ez-küdāmîn derd bi'stānem

Rübūdendeş çünân ez-hem ki miskîn der-miyân güm-şud¹⁰¹ (M-69b/12-13)

Mefâ' ilün / fe' ilātün / mefâ' ilün / fe' ilün

Be-yümn-i keşf-i tu sırrî ki der-zamîr-i kaçāst

‘ Ayân şevved heme çün ‘ aks-i merdüm ender âb¹⁰² (M-70a/2-3)

Rızâ rızâ-yı Ĥudāyest emr emr-i Ĥudāy¹⁰³ (M-70a/6-7)

Mefâ' ilün / fe' ilātün / mefâ' ilün / fe' ilün

Şeh-i serîr-i velāyet imām-ı ħıttā-i şer‘

Muĥîṭ-i ‘ âlem-i dāniş ‘ Alî veliyullāh¹⁰⁴ (M-71a/21)

Mef' ulü / fâ' ilātü / mefâ' ilü / fâ' ilün

Gerden-keşî ki kef be-leb âverde ez-ğāzab

⁹⁸ Senin perhizin seni cehenneme atmıştır. Öyle ki, ekmek ve su senin damağına zehir ve zakkum olmuştur.

⁹⁹ Yaptığından oldu pişman ama ne fayda.

¹⁰⁰ Bir ordu baştan aşağı ok ve kılıçla donanmış. Bütün kayan yıldızları ve şimşekleri emri altına almış. Denizin kin rüzgârıyla coşması gibi, (ordu) kazan misali savaş ateşiyle kaynıyor.

¹⁰¹ Gönlümü hangi dertten kurtarayım, bilmiyorum. Onu biri birlerinden öylesine kaptılar ki, zavallı aradan kayboldu.

¹⁰² Seni keşfetmenin bereketiyle kazanın özünde saklı olan sır, insanın sudaki aksi gibi herkese ayan olur.

¹⁰³ Rıza Allah'ın rızası, emr Allah'ın emri.

¹⁰⁴ Velâyet tahtının padişahı, şeriat ülkesinin imâmı, ilim aleminin okyanusu Ali veliyullah.

Ser-mest üştürîst mehâreş güsiste est¹⁰⁵ (M-71b/13-14)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Zi-bâng-ı heybet ü ez-na' ra-i şalâbet-i ü

Felek şikeste-^c inân ü kazâ güseste-zimâm¹⁰⁶ (M-71a/24-25)

Mef' ülü / fâ' ilâtü / mefâ' ilü / fâ' ilün

Mâ-râ be-dest-i nâz medih hûd be-keş be-tîğ

İnest ez-mürüvvet-i tu iltimâs-ı mâ¹⁰⁷ (M-72b/15-16)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Zi-beski gânze-i ü h^vâr ü zâr mî-küşedem

Be-^c acz mî-şalebem her dem ez-ecel yârî¹⁰⁸ (M-72b/18)

Fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün

Ân ki ü der-kenef-i çetr-i hümâyün-âşâr

Hem-^c inân-ı zafer ez-râh-ı gâzâ gerded bâz

Zühre gîsü be-güşâyed ki şevved gerd-efşân

Ez-libâseş ki pezirüfte gubâr ez-tek ü tâz¹⁰⁹ (M-73a/2-4)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Zihî zamîr-i münîr-i tu şem^c -i bezm-i Resûl

Zihî vücûd-ı şerîf-i tu zîb-i şun^c -ı İlâh¹¹⁰ (M-73a/5-6)

Müfte' ilün / fâ' ilün / müfte' ilün / fâ' ilün

Bâz be-meydân-ı mâ mevc-i belâ beste-şaf

Pây-ı felek der-miyân resm-i emân ber-şaraf¹¹¹ (M-73b/24-25)

¹⁰⁵ (Sanki), öfkeden ağzı köpürmüş bir azgın, dizginini koparmış sarhoş bir devedir.

¹⁰⁶ Onun heybet sedası ve metanet narasından dolayı felek dizgini kırmış kaza da gemini koparmış.

¹⁰⁷ Bizi naz eline verme, kendi kılıcın ile öldür. Senin kereminden bizim dileğimiz budur.

¹⁰⁸ Onun gamzesi beni hor ve hakir bir şekilde öldürdüğünden dolayı, çaresizlikten her dem ecelden yardım diliyorum.

¹⁰⁹ O kutlu otağın himayesine giren gittiği her savaşta galibiyetle döner. (Savaş meydanında) koşuşturmadan dolayı üzerine konan tozları elbisesinden silkelemek için, Zühre saçlarını çözer.

¹¹⁰ Senin parlayan özün Resûl'ün meclisinin mumudur. Senin şerefli varlığın Allah'ın sanat süsüdür.

¹¹¹ Bizim meydanımızda bela tekrar saf bağladı. Feleğin ayağı arada eman dileğiyle bertaraf oldu. (Urf-i Şirâzî, Divan, Gazeller, Gazel 357/1)

Besâ laṭife ki der-zımn-ı nâ-murâdihâst¹¹² (M-74a/1-2)

Mef' ülü / fâ' ilätü / mefâ' ilü / fâ' ilün

Bâd-ı şabâ be-best miyân-ı nuşret-i tu-râ

Dîdî çerâğ-râ ki buved bâd yâverî¹¹³ (M-76b/12-13)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün

Çünân âteş ez-bîm-i şarşar be-lerzîd

Ki der-zîr-i âteş semender be-lerzîd

Çünân hamle-âverd Ye' cüc-ı sermâ

Ki çün kerd sedd-i Sikender be-lerzîd¹¹⁴ (M-76b/14-16)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ülün

Zi-zaḥm-ı laṭma-i saḥt-ı zimistân

Ruḥ-ı gerdün kebüd u mihr lerzân¹¹⁵ (M-76b/18-19)

Mefâ' ilün / fe' ilätün / mefâ' ilün / fe' ilün

Şebî çünân ki zi-deḥşet cemâl ne-nümâyed

Fürüg-ı nür-ı tecellî be-Müsâ-i ' İmrân

Şebî siyâh çünân kez kemâl-i tîregiyeş

Zamân zamân reh-i telbîs güm kuned şeyṭân¹¹⁶ (M-77a/14-16)

Benî Kureyza Savaşı ile İlgili Olanlar

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün

Melâ' ik heme cân nişâr-ı tü' end

Revân şev ki der-intizâr-ı tü' end

Ḳadem nih ki der-dâide câyet kunend

Kerem kun ki cānhâ fedâyet kunend¹¹⁷ (M-79a/8-9)

¹¹² Talihsizliğin altında o kadar latife var ki...

¹¹³ Bad-ı saba, senin galibiyetini sağladı. Rüzgârın kendisine yardımcı olduğu çırayı görmüşsündür!

¹¹⁴ Ateşin sarsar korkusuyla titrediği gibi, semender de ateş içinde titriyor. Soğuk denen Ye' cüc öyle hamle yaptı ki adeta İskender'in seddini titretti.

¹¹⁵ Kışın sert tokadından etkilendiği için feleğin yüzü buz kesti ve güneş titredi.

¹¹⁶ Öyle bir gece ki, dehşetten dolayı Musa-i İmrân'a tecelli nuru ve cemal görünmüyordu. Öyle bir gece ki, koyu karanlıktan dolayı şer yolunda Şeytan bile zaman zaman kayboluyordu.

¹¹⁷ Bütün melekler, canlarını verebilirler. Ruh da intizarda kalabilir. Ayağını bas ki, gözde sana yer hazırlarlar. Kerem et ki, canlarını sana feda ederler.

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Ber-âmed ber-ân peyker-i çün nigâr

Süleymân şude bād-ı şarşar-süvâr

Ber-ân nūr-ı maḥz āsmān-re'yetī

Zi-nürün 'alā nūr būd āyeti¹¹⁸ (M-79a/22-24)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Ber-eṭrāf-ı ān ḳal' a bā şad şükūh

Keşidend şaff hem-çü Elbürz küh

Zi-âmed şud-i seng ü tır-i ḥadeng

Zemīn ü āsmān her dü geştend teng

Heme burc ü bār ü zi-pā tābe-farḳ

Çü tāc-ı ḥurūsān be-ḥūn geşte ğarḳ¹¹⁹ (M-80a/14-16)

Mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün

Ḳalem-rā ān zebān ne-buved ki şerḥ-i ḥāl-i mā güyed

Verā-yı ḥadd-i taḥrīr est miḥnethā ki men dīdem¹²⁰ (M-80b/12-13)

Mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

Ān kīne-cū ki dem-zened ez-buğz-ı Muştafā

Vān ḥūn-girifte'ī ki be-kīneş keşed raḳam

Bā tīg-i rüzgār kuned ḳaşd-ı kārzār

Bā ḳahr-ı Kirdikār be-meydān nihed ḳadem¹²¹ (M-81b/2-4)

Sa'd bin Mu'az'ın Ölümü ile İlgili Olanlar

Mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ülün

Mizāc-ı müstaḳīmeş münḥarif geşt

Meh-i 'ālem-fürüzeş münḥasif geşt¹²² (M-83b/5-6)

¹¹⁸ Resme benzeyen o ata bindi; şiddetle esen rüzgâra binen Süleyman oldu. Baştan başa nur (olan o bineğin) üzerindeki gök görünümü, "Nurun ala nur" ("Nur üzeri nur", anlamını gösteren) bir ayet oldu.

¹¹⁹ O kalenin etrafına Elbürz Dağı gibi yüz büyük saf kurdular. Taş ve okların uçuşmasından dolayı yer ve gök daralmıştı. Bütün burçlar baştan aşağı horuzların tacı gibi kıpkırmızı kana boğulmuştu.

¹²⁰ Kalemde bizim halimizi şerh edecek bir dil yoktur. Benim gördüğüm mihnetler yazının sınırlarını aşar.

¹²¹ O, Hazret-i Mustafâ'nın buğzuyla konuşan kinci ve kininden dolayı kalemi kan damlatan kişi, devranın kılıcıyla savaşa niyetlenir. Ancak karşısında Allah'ın kahriyle bu meydana ayak basar.

¹²² İstikametli mizacı ters döner. Alemi aydınlatan dolunayı tutulur.

Vezin: Rübai, Ahreb ; Me^fülü...

Ey merg! me-râ zi-yâr şermende me-kün
Nevmîd ez-ân güher-i erzende me-kün
Yâr âyed ü cân reved Hüdâyâ nefesî
Mühlet dih ü der-kiyâmetem zinde me-kün¹²³ (M-83b/11-12)

Me^fâ' ilün / me^fâ' ilün / fe^cülün

Çü ü lafz-ı şehâdet-râ edâ kerd
Sipihir icrâ-yı aḥkâm-ı kazâ kerd
Hümâ-yı rûḥ-ı pâkeş kerd pervâz
Be-sü-yı âşiyân-ı ' arş şud bâz¹²⁴ (M-84a/2-4)

Fe^cülün / fe^cülün / fe^cülün / fe^cül

Ne-dîde kesî tâ ebed zindegî
Hüdâ-yı cihân râst pâyendegî
Nemâned be-kes in cihân pâydar
Hüdâ-yı ' azîzest ber-yek-ḳarâr¹²⁵ (M-84a/17-18)

Ukül ve Ureyne Vakıası ile İlgili Olan

Fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Dâmen-i devlet-i câvid ü girîbân-ı ümîd
Ḥayf şad ḥayf ki gîrend ü diğere bügzârend¹²⁶ (M-85a/16-17)

Hudeybiye Barış Antlaşması ile İlgili Olanlar

Me^fâ' ilün / fe^c ilâtün / me^fâ' ilün / fe^c ilün

Ḥarîm-i ḥâş-ı İlâhî meṭâf-ı ins ü melek

¹²³ Ey ölüm! Sevgili karşısında bizi utandırma. Ümitsizlikle o cevheri ucuzlatma. Allah'ım! Yar geliyor bir nefeste can gidiyor. Bana mühlet ver kıyametimde beni zinde kılma.

¹²⁴ O şehadetten dem vurunca felek kaza hükmünü icra etti. Onun temiz ruh kuşu uçtu. Arş yuvasına doğru kanat çırpı.

¹²⁵ Hiç kimse ebede kadar canlı kalmaz. Cihanı yaratan Allah sadece kalıcıdır. Bu cihan hiç kimse için kalıcı değildir. Yegane kalıcı aziz olan Allah'tır.

¹²⁶ Yüzlerce yazık olsun ki, sonsuzluk devletinin eteğini tuttular ve ümit yakasını yırttılar. (Sa'd-ı Şirâzî, Divan, Gazeller, Gazel 229/4)

Serây-ı her dü serâ kıble-i kübâb-ı felek¹²⁷ (M-85b/11-12)

Fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Na' ra-i lebbeyk be-bāng-ı bülend

Hest ber-i ehl-i başiret pesend

Tā nekünī telbiye mahrem ne'î

Cehd kün er vâkıf-ı 'ālem ne'î¹²⁸ (M-86a/13-15)

Müstef' ilün / müstef' ilün / müstef' ilün / müstef' ilün

Şad teşne-i bî-râh ü rev-geşt ez-kef-i ü âb cû

Ez-fürce-i engüşt-i ü şud âb cûşân çeşmesân¹²⁹ (M-87a/4-5)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Cedel bâ-hüner-berân-ı iklim-gir

Haṭâ-yı 'azîmest vü kârî haṭîr

Sitîze bedân pür-dilân nâ-sezâst

Be-şîrân neberd-âzmâyî haṭâst¹³⁰ (M-91a/1-3)

Mef' ülü / fâ' ilâtü / mefâ' ilü / fâ' ilün

Yek şemme ez-şemâ' il-i şân ger beyân kunem

Cem' âyed ez-mekârim-i ahlâk defter¹³¹ (M-91a/22-23)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Hudâ-yı 'azze ve cell-râ be-zımn-ı her çi kuned

Laṭîfe îst ki kes-râ ez-ân haber ne-buved¹³² (M-92b/2-3)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Kesî zi-çün ü çerâ dem ne-mî-tüvâned zed

¹²⁷ Allah'ın has haremî, insanların ve meleklerin tavaf yeri; her iki alemin yüce makamı, felek kubbelerinin kıblesi.

¹²⁸ Basiret ehlinin gözünde kabul görmek istersen "lebbeyk" narasını yüksek sesle söyle. Mahrem olmazsan telbiye yapamazsın. Eğer âleme vakıf değilsen çabala.

¹²⁹ Yüz susamış yolcu, onun avucundan su arar. Onun parmak uçlarından çeşme gibi su coşar.

¹³⁰ Ülkeyi fetheden hüner sahibi kişilerle mücadele büyük bir hatadır. Böyle bir çaba da hatadır. Savaşmak gönül ehillerine yakışmıyor. Bir savaşçı arslanla savaşmak hatadır.

¹³¹ Eğer ben şân karakterinden bir an söz etsem, bir ahlak defterinin lutfunda toplanır.

¹³² Kimsenin ondan haber vermediği muhtevayla ilgili Allah azze ve celle için her ne söylenirse hoştur.

Ki naqş-bend-i havâdiş verâ-yı çün ü çerâst¹³³ (M-92b/8-9)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün

‘ Alîm-i defter-i münzel mufaşşal-sâz-ı her mücmel

Vaşıyy-i Aḥmed-i mürsel veliyy-i ḥayy-i bî-hemtâ¹³⁴ (M-93a/17)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün

Be-pîş-i server-i dâreyn mî bûdeş varaḳ der-kef

Devâteş-râ siyâhî ez-sivâd-ı dîde-i ḥavrâ¹³⁵ (M-93a/18-19)

Mef' ulü / mefâ' ilü / mefâ' ilü / fe' ulün

Dîbâce-i güftâr hemân bih ki nihed kes

Ber-nâm-ı Ḥudâvend te' âlâ vü taḳaddes¹³⁶ (M-93b/3)

Fe' ulün / fe' ulün / fe' ulün / fe' ul

Be-levḥ er ne-sâyed ḳalem z'ân çî ḡam

Ki ü-râ tufeylest levḥ ü ḳalem

Ne-bûd ihtiyâçeş be-ta' lîm-i kes

Ki âmûz-ı kâreş Ḥudâ bûd ü bes¹³⁷ (M-94a/2-4)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Der-âzmüden-i tedbîr ü der-işâbet-i re'y

Zi-her çî ' aḳl be-senced hezâr çendânî

Be-' idgâh-ı rızâ-yı tu ḳudsiyân zîbed

Ki buḥtiyân-ı felek-râ kunend ḳurbânî¹³⁸ (M-95a/11-13)

¹³³ Bir kimse neden niçin ve nasıldan dem vurmaya gücü yetmez. Çünkü olayların nakışçısı neden niçin ve nasılın arkasındadır.

¹³⁴ Her özlü şeyin ayrıntısının, indirilmiş defterin bilicisi, Hazret-i Peygamber'in varisi, eşsiz hayatın efendisi.

¹³⁵ Her iki dünyanın önde geleninin öncüsü olduğu apaçıktır. Onun siyah mürekkebinin boyası güzel yüzlü kimsenin gözünün siyahındadır.

¹³⁶ Sözün mukaddes ve yüce olan Allah'ın ismi ile başlaması iyi huylu kişinin tabiatındandır.

¹³⁷ Eğer kalem levhaya yansımazsa ne gam. Çünkü onun için kalem ve levha küçük bir çocuktur. Onun ihtiyacı başkasının öğretmesi ile olmadı. Çünkü onun öğreticisi Allah oldu ve hepsi bu.

¹³⁸ Tedbir denemesinde ve görüş isabet etmesi hususunda, akıl her şeyden binlerce kez ölçsün. Senin rıza bayramgahına melekler yaraşır. Çünkü onlar feleğin çift hörgüçlü kızıl tüylü develerini kurbanlık ederler.

Mef'ülü / mefā' ilü / mefā' ilü / fe'ülün

Tā bā-gam-ı fikr-i tu hem-āgūş şudim

Bī-gāne zi-^c aql u hıred u hūş şudim

Der-vādī-i hayret ān çü nām güm-geştım

K'ez-hātır-ı hı^vışten ferāmūş şudim¹³⁹ (M-96a/25, M-96b/1)

Mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün

Du^c ā-rā mī-berem tā āsmān ber-dest ü in bāşed

Ki ez-dest-i du^c ā-güyān-ı devlet-h^vāh mī-āyed¹⁴⁰ (M-96b/10-11)

Mef'ülü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

Peymān-ı men ümīd nedārem ki bişkenī

Dānem ki ^c ahd-hā-yı tu-rā hem-ķarār-hāst¹⁴¹ (M-97a/14-15)

Mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün

Be-dil dāğ ü be-dāmen hār-ı hasret z'in çemen reftem

Kesī z'in-sān ne-reft ez-gülşen-i ^c ālem ki men reftem¹⁴² (M-97b/4-5)

Mefā' ilün / mefā' ilün / fe'ülün

Çü ceyb-i nāme-rā bükşād ü ber-h^vānd

Zi-baħr-ı çeşm ber-vey güher-efşānd

Çü bā-lafzeş nazar-rā āşinā kerd

Be-pāy-ı ma^c niyeş cān-rā fedā kerd¹⁴³ (M-98a/24-25, M-98b/1)

Necâşî'ye Gönderilen Mektup ile İlgili Olanlar

Mefā' ilün / mefā' ilün / fe'ülün

Gehī çün hırz-ı cān ber-sīne mī-best

¹³⁹ Seni düşünmenin gamıyla hemhal olduğumuz sürece, akıl, idrak ve şuardan uzaklaştık. Hayret vadisinde öylesine kaybolduk ki, kendimizi düşünmeyi unuttuk.

¹⁴⁰ Ellerimi göğe kaldırarak dua ediyorum ki, devlet isteyen duacıların elinden gelen olsun.

¹⁴¹ Benim yeminimi kıracağını ümit etmiyorum. Biliyorum ki senin ahdlerinin de kararları var. (sen de sözünden dönmezsın)

¹⁴² Gönülde yara etekde hasret dikenini ile bu çayırılıktan gittim. Hiç kimse alem gülşeninden benim gittiğim gibi gitmedi.

¹⁴³ O, mektup yakasını açıp okuyunca, göz denizinden ona gevher saçtı. Lafzıyla nazarı aşına edince anlam uğruna canını feda etti.

Gehî çün muşfafeş mî-dâşt ber-dest
Keşîdî yek-demeş çün kalb der-ber
Nihâdî yek-demeş çün dîde ber-ser¹⁴⁴ (M-99b/15-17)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün
Miyân-ı baħr keştî şud şinâver
Çü mâh-ı nev der-în deryâ-yı aħđar
Be-cüz âb ü hevâ-çizi ne-dîdend
Derân âb ü hevâ bî-per perîdend¹⁴⁵ (M-100b/15-17)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün
Be-yek-dem rüstaħiz-i saħt ber-ħ'âst
Kemîn bükşâd miħnet ez-çeb ü râst
Ber-ân keştî kemîne-kîne bükşüd
Zi-rüy-ı baħr çün gâħiş bi-rübüd¹⁴⁶ (M-100b/20-22)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün
Zi-bes k'efşând her kes güher ü dür
Şud ân keştî zi-baħr-i çeşm-i şân pür
Zi-keştî yek-be-yek ħayrân ü mużtar
Fürü reftend der-deryâ çü lenger¹⁴⁷ (M-101a/4-6)

Hüsrev-i Perviz'e Gönderilen Mektup ile İlgili Olanlar

Fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün
Ĥayret-i ĥüsn-i tu-râ nâzem ki der-bezm-i vişâl

¹⁴⁴ Bazen onu koynuna saklar; bazen Mushaf gibi elinde taşır. Sinedeki kalp gibi bir dem çeker; bir dem de baştaki göz gibi olur.

¹⁴⁵ Yeşil renkli denizdeki yeni ay gibi gemi de deniz ortasında yüzer. Bu hava ve suda kanatsız uçanlar hava ve sudan başka bir şey görmezler.

¹⁴⁶ Bir an zorlu bir kıyamet koptu. Sağdan soldan miħnetler çıktı. O geminin üzerinde zavallı kişi, deniz yüzündeki artığı kapar gibi türlü kinler çıkardı.

¹⁴⁷ Herkes o kadar dür ve cevher saçtı ki o gemi onların gözyaşı suyu ile doldu. Deryadaki lenger gibi gemiden tek tek şaşkın ve çaresizce indiler.

Cām-ı āb-ı zindegī ez-dest-i cān endāhte¹⁴⁸ (M-110a/14-15)

Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Ser-firāzān cümle der-ķayd ü pend

Şāh-bāzān-ı cihān şayd-ı veyend¹⁴⁹ (M-111a/16)

Hayber Savaşı ile İlgili Olanlar

Mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün

Firāvān ķal' a būdeş pür zāhīre

Zi-her yek dīde-i bīnende hīre

Heme ber-āsmān efrāhte ser

Heme çün ķal' a-i eflāk pür zer¹⁵⁰ (M-114b/21-23)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Çerā kes nişined der-īn köhne kāh

Kuned teng ber-ħöd cihān-ı ferāh

Buved ķal' a zindān-ı merdān ü bes

Bedānsān ki zindān-ı bülbül ķafes¹⁵¹ (M-115a/22-24)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Felek dāred ez-nām-ı ān merd neng

Ki bāşed gürīzān zi-meydān-ı ceng

Be-şahrā şeved kār-ı ceng üstüvār

Ki künced der ü leşker-i bī-şümār¹⁵² (M-115b/19-20)

Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Geşt revān ez-pey-i hem-kārvān

Hem-çü sirişk ez-müje-i ' aşīķān¹⁵³ (M-116a/4-5)

¹⁴⁸ Kavuşma meclisinde senin güzelliğinin şaşkınlığıyla mutluyum. Ab-ı hayat kadehi can elinden düşmüştür.

¹⁴⁹ Yüce olanlar, tamamen bağ ve kayıt altındadırlar. Cihanın bütün şahbazları, onun avıdırlar.

¹⁵⁰ Kale zahire ile doluydu. Her gören göz uyanık ve cesurdu. Başlar tamamıyla göğe yükselmişti. Hepsi felek kalesi gibi altın yaldızlıydı.

¹⁵¹ Niçin bu köhne köşkte birileri oturur? Bu geniş cihan, ona dar gelir. Kale yiğitlere zindan olur ve o zindan bülbül kafesine benzer.

¹⁵² Savaş meydanından kaçan olduğu için felek, o adamın şanından utanır. Güçlü savaş işi sahrada olur. Böylece o sayısız asker içine sığar.

¹⁵³ Aşıkların kirpiğinden göz yaşının aktığı gibi, aynı kervanın arkasından geç.

Müfte' ilün / müfte' ilün / fâ' ilün

Hayme-zede her ki sezâvâr-ı hõd
Hem-çü şükûfe be-ser-i bâr-ı hõd
Sâye-figen hayme-zed ez-her kenâr
Ber-țaraf-ı deşt çü ebr-i bahâr¹⁵⁴ (M-117a/21-22)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Bübestend dervâze-hâ-yı hişâr
Der-i fitne kerd âsmân üstüvâr
Pür ez-seng şud burc-hâ der-zamân
Zemîn-râ keşidend ber-âsmân¹⁵⁵ (M-117b/23-24)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Žavâbıt-ı tu eķâlîm-i ğayb-râ minhâc
Ķavâ' id-i tu kavânîn-i şer' -râ miķyâs
Zi-feyż-i hikmet-i tu behremend şad Buķrâţ
Be-ders-i hey'et-i tu müstefid şad Câmâs¹⁵⁶ (M-118a/20-22)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Pelengân-ı ser-efgen-i kîne-cü
Be-teshîr-i ân Ķal' a kerdend-rü
Ķırîv ü ħurüşiden-i kârzâr
Ber-âmed berîn lâciverdî hişâr
Kesî kû ser ez-burc kerdî bürün
Be-tîrî zi-bâlâ şudî ser-nigün¹⁵⁷ (M-119a/2-5)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

¹⁵⁴ Çiçek kendi meyvesinin başı olduğu gibi, her kim çadırı örmüşse kendine yakıştığı şekilde örmüştür. Bahar bulutunun çölün her tarafı sarması gibi, çadırcı da her kenara gölge salmıştır.

¹⁵⁵ Hisarın kanatlı kapılarını kapadılar. Gökyüzü fitne kapısını sağlamlaştırdı. Zaman içinde burçlar taşla doldu. Yeryüzünü gökyüzüne çektiler.

¹⁵⁶ Senin zabıtların gayb iklimleri için yoldur. Senin kuralların şeriat kanunlarının ölçütüdür. Senin hikmetinin feyzinden yüzlerce Bukrat faydalanır. Senin astronomi (heyet) dersinden yüzlerce Câmâs faydalanır.

¹⁵⁷ Kinci fedai kaplanlar, o kaleyi almaya yöneldiler. Savaş'ın coşku ve görüldüsü, gök kubbeli hisara yükseldi. Başını burçtan dışarı uzatıp duran kimse, bir ok ile yukardan baş aşağı düşerdi.

Çünān kerd peykān zi-ḥārā güzer
Ki bād-ı bahārī zi-gül-hā-yı ter
Pür ez-nāvek-i fītnē dīvār-hā
Çü ez-ḥār dīvār-ı gülzār-hā¹⁵⁸ (M-119a/7-9)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Hirāsān bed-endīş-i bergeşte-baht
Be-sū-yı ḥiṣār-ı dīger bür-dıraht
Devīdend ber-bāre merdān-ı ceng
Giriftend ān ḳal' a-rā bī-direng¹⁵⁹ (M-119b/22-23)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Be-zīr-i ḥiṣār āteş-i kārzār
Ber-āteş nişeste 'adū der-ḥiṣār
Ez-ān āteş ān ḳavm der-ıztırāb
Çü ez-āteş-i düzaḥ ehl-i 'azāb¹⁶⁰ (M-120b/17-18)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Zi-dīvār-hāyeş ber-āverde-ser
Sitāre çü destār-ı nazẓāre-ger
Zi-pāyāneş netvān be-bālā-nigāh
Ki ḥadd-i nazār nīst cüz nīme rāh¹⁶¹ (M-121a/3-5)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Ne-dīdī zi-reftār-ı tīr ez-kemān
Firişte zemīn ādemī āsmān
Zi-sengī ki āmed fūrū der-maşāf
Nümüvdār şud der-zemīn Kūh-ı Ḳāf¹⁶² (M-121b/1-3)

¹⁵⁸ Kılıcın ibrişim kumaşı kesmesi gibi bahar rüzgarı taze güller üzerinde öyle esti. Gül bahçelerinin duvarları üzerinde olan dikenler gibi duvarlar fitne oklarılarıyla doludur.

¹⁵⁹ Kötü niyetli mürted korkaklar, hisarın diğer tarafında ağaç kestiler. Savaşçılar, hisara doğru koştular ve o dayanıksız kaleyi tuttular.

¹⁶⁰ Savaş hararetinde kalenin alt tarafında düşman ateş üzerinde oturmuştu. Azap ehlinin cehennem ateşinde yaşadığı gibi o kavim de ateşten muztarıptı.

¹⁶¹ Gözcünün sarığındaki yıldız gibi kale duvarından baş çıkarmış. Kale ayağından yukarıya bakamıyordu. Çünkü nazarın yolun yarısına bakmaktan öte haddi yoktur.

¹⁶² Okun yaydan çıkışını ne zeminde melek ne asmanda adem gördü. Savaş alanına düşen taşlar, Kaf Dağı'ndan zemine gelmiş gibidir.

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Tu-râ kitâbe-nüvisân-ı 'âlem-i melekût
Ber-în revâk-ı zeberced nüvişteend vaşşâf
Ki der-meşâbe bülendest kâf-ı rif'at-ı tu
Ki ferkadân buvedeş çün dü noқта ber-ser-i kâf
Bih ez-firişte buved tıynet-i muқaddes-i tu
Bed ân meşâbe ki firdevs-i a'zam ez-a'râf¹⁶³ (M-123a/18-21)

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün
Be-farq-ı devleteş envâr-ı te'yîd
Fürüzân hem-çü nür ez-tâc-ı hürşid¹⁶⁴ (M-123b/11-12)

Fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Heme marîz merd-i âhen-püş
Heme faşil der-hışn kerd âhen hây¹⁶⁵ (M-123b/21-22)

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Geh-i veğâ zi-nehîb-i tu dest ü tîğ-i 'adû
Füted zi-kâr çü dest-i çenâr ve tîğ-i ğılâf¹⁶⁶ (M-124b/23)

Mefâ'ilün / fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün
Figende bâ-elif-i tîğ-i kîne ez-ser-i kâf
Be-gâh-ı hamle-i kîn raḥne raḥne çün ser-i sîn¹⁶⁷ (M-125a/4-5)

Ḥayrân çünân be-mâned ki zâğ-ı ez-dehen perîd¹⁶⁸ (M-125b/24-25)

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / fe'ülün

¹⁶³ Melekût aleminin kitabesini yazanlar, seni zeberced revak üzerine vasf ederler. Senin Kaf Dağı'na benzeyen yüceliğinin mesabesi kaf harfi üzerindeki ferkadan yıldızlarına benzer. Firdevs-i azamın a'raftan yüceliği kadar senin mukaddes fitratın melekten o kadar iyidir.

¹⁶⁴ Onun devleti üzerinde görünen nurlar, güneş etrafındaki haleler gibi parlaktır.

¹⁶⁵ Bütün kaledekiler, (zırhlılar) hasta ve kaledeki bütün duvarların demirleri paslı...

¹⁶⁶ Savaş anında senin korkundan düşmanın eli, çınar yaprağı gibi kılıcı da boş kın gibi düşer.

¹⁶⁷ Kin kılıcının elifi ile kafın başını düşürmüştür. Yine kin hamlesi anında sin başı gibi yarık yarık olmuştur.

¹⁶⁸ Öyle hayran kaldı ki, karga ağızdan kaçtı.

Tehī kerdend ān cāyī ki zer-dāšt

Ki tuḥm-efšānd ber-ḥāk ve ki ber-dāšt¹⁶⁹ (M-128a/21-22)

Mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

Be-zer maḳdūr būdeş cān ḥirīden

Be-dīnsān güherī erzān ḥirīden

Velikin ḥisseteş fetvā çünīn dād

Ki zer der-ḥāk bāşed ' ömr ber-bād¹⁷⁰ (M-128b/1-3)

Hayber Ganimetlerinin Toplanıp Dağılması ile İlgili Olanlar

Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

İfāze-i keremeş der-cihān buved sārī

Bedān reviş ki be-gülşen eşer kuned bārān¹⁷¹ (M-129a/13-14)

Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

Ne-mānd şāhid-i kāmī verā-yı perde-i ḡayb

Ki rü-güşāde neyāmed be-cilvegāh-ı zuhūr

Her ān murād ki dest-i heves-be-ān ne-resed

Be-çeşm-i ḥāsretiyān bī-ta' ab şevd manzūr¹⁷² (M-129a/23-25)

Zeynep binti Haris'in Resûlullah'ı Zehirlemek İstemesi ile İlgili Olanlar

Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Çarḥ-gerdān-ı mefāsīd rīsmān-tāb-ı ḥiyel

Ḥāne-zād-ı sāḥiriyyet pīrehen-düz-ı füsün¹⁷³ (M-130a/10-11)

Mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ulün

Çünān der-dest ü pā şud kuvveteş kem

Ki mī piçīd hem-çün mevc der-hem

Be-mürden dest der-āḡuş geşte

¹⁶⁹ İçinde altın olan yeri boşalttılar. Yere kim tohum saçtı ve kim topladı.

¹⁷⁰ O canı altınla satın almak takdir edilmişken, böyle bir cevheri ucuza satın aldı. Ama onun cimriliği böyle bir fetva verdi ki altın toprağa düşsün, ömür de berbat olsun.

¹⁷¹ Yağmur gül bahçesine nasıl etki ediyorsa, onun cömertliğinin bereketi dünyaya yayılıyordu.

¹⁷² Gayb perdesisinin arkasında bir muradın şahidi kalmadı. Çünkü yüzü açılmış olan (sevgili) gösteriş yerine gelmedi. Hiç kimsenin elinin erişmediği her bir murad, hasret çekenlerin gözüyle zahmetsiz görülür.

¹⁷³ Fesatlıkların çarkını döndüren, hilelerin kuvvetli ipi, büyücülük evinin çocuğu, efsun gömleği diken...

Keşide-dest ü pâ bî-hüş geşte¹⁷⁴ (M-133b/25, M-134a/1-2)

Meʿülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Bügzeşt şâm-ı miñnet ü şubh-ı taleb resid

Güm-şud hâzân-ı ye's ü bahâr-ı çarab resid¹⁷⁵ (M-134a/16-17)

Telhî-i mâtem kücâ şîrîn be-ğelwâ mî-şevved¹⁷⁶ (M-134a/24)

Meʿülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Ne'nmüde işvehâ be-esirân nümüd ü refit

ʿAyyâr-ı gamze naqd-ı dil-i mâ rübüd ü refit¹⁷⁷ (M-134b/14-15)

Hız. Ali İçin Güneşin Geri Döndürülmesi ile İlgili Olan

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Ger dihed fermân ki bergerded zi-mağrib âfitâb

Sâyevâreş çâre'î ne'bved be-ğayr ez-ittibâ¹⁷⁸ (M-136b/11-12)

Vâdi'l-Kurâ Savaşı ile İlgili Olanlar

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Ṭırâzende-i in hümâyün raqam

Çünin rând der-fetħ-nâme raqam¹⁷⁹ (M-137a/15)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Zemîn ü zamân gerd-i leşker girift

Cihân şekl-i şahrâ-yı maşşer girift

Ser-i tîr der-cism-hâ câ girift

Şepâşâb-ı şimşîr bâlâ girift¹⁸⁰ (M-137a/23-25)

¹⁷⁴ El ve ayağının kuvveti kesildiği için kararsız dalga gibi birbirine geçti. Ölümle eli böğründe kaldı.

El ve ayağı çekilip bilinci kapandı.

¹⁷⁵ Mihnet gecesi geçti, talep sabahı geldi. Yeis hazanı kayboldu, sevinç baharı geldi.

¹⁷⁶ Matem acılığı nasıl tatlı helvaya döner?

¹⁷⁷ İşveler esirlere görünmeyip gitti. Hilekar gamze gönül nakdimizi kapıp gitti.

¹⁷⁸ Eğer güneşin mağripten gidişine ferman verirse, gölgesi gibi ittiba etmekten başka çaresi yoktur.

¹⁷⁹ Bu yüce yazıtı şekillendiren fetihnameyi böylece devam ettiriyor.

¹⁸⁰ Yer ve gök askerle doldu. Cihan maşşer sahrası şeklini aldı. Kılıçların ucu bedenlerde yer tuttu.

Kılıç şakırtıları yükselmeye başladı.

Teymâ'nın Fethi ile İlgili Olan

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Zamân resând be-her sū şemîm-i iqbâleş

Cihân nevid-i fütûheş figend der-efvâh¹⁸¹ (M-137b/14-15)

Kaza Umresi ile İlgili Olanlar

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Hevâ-yı Ka' be çünân mî-devânedem be-nişât

Ki hâr-hâ-yı muğaylân harîr mî-âyed¹⁸² (M-138a/21)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ülün

Esîr-i kâküleş hûbân-ı dil-cû

Giriftâr-ı ham-ı fitrâkeş âhû

Be-reng-i nîl-gün hûd-râ nümüdest

Ki hûbân-ı ' Arab-râ ten-kebüdest

Süvâr-ı ü çü keşti haşm-efgen

Be-meydân kendî ez-süm gür-ı düşmen¹⁸³ (M-138a/24-25, M-138b/1)

Mef' ülü / mefâ' ilü / mefâ' ilü / fe' ülün

Mâ Ka' be revânîm ki şad kâfile-i şevk

Engihte her sū zi-şadâ-yı ceres-i mâ¹⁸⁴ (M-138b/15-16)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün

Pey-i nâ-dîden-i câh ü celâleş ez-hücüm-ı reşk

Kuned tercih haşm-ı sifle-kürî-râ be-bînâyî¹⁸⁵ (M-139a/20-21)

¹⁸¹ Zamane onun ikbal kokusunu her yöne ulaştırdı. Cihan fetihlerinin müjdesini feleklere yaydı.

¹⁸² Muğaylan dikenlerine ipeğin gelmesi gibi Ka'be hevasına coşkunlukla koştum. (Sa'd-ı Şirâzî, Divan, Gazeller, Gazel 288/5)

¹⁸³ Gönül alıcı güzeller onun kakülüne esir. Ceylan atının eyer kıvrımlarına tutkun. Arap güzellerindeki parlak ten rengi onun nil renginden ortaya çıkmıştır. Onun binicisi pehlivan gibi düşmanı yener. Meydanda toynak ile düşmanın mezarını kazar.

¹⁸⁴ Biz Ka'be'ye revan olanlar ki, yüz şevk kafilesi her tarafta bizim çağrımızın sadasıyla coşmaktadır.

¹⁸⁵ Onun ulaşılamayan makam ve yücelik eteğine gelen kıskançlık hücumlarından dolayı aşağılık ve kör hasmı görene tercih eder.

Bü-bîn tefâvüt-i reh ez-kücâst tâbe-kücâ¹⁸⁶ (M-139b/19)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Biyâ ki der-çalebet ber-firâz-ı şadr-ı serîr

Biyâ ki behr-i tu ber şuffe-i serây-ı sürür

Çü ' aşk-ı mâ heme bînâyî est şâhid-i vaşl

Çü hüsn-i tu heme ârâyîş est hacle-i sūr¹⁸⁷ (M-140a/2-4)

Müfte' ilün / müfte' ilün / fâ' ilün

Rû beherem kerd halâyık heme

Şahn-ı harem geşt pür ez-zemzeme

Ez-heves-i kâmet-i dil-cû-yı o

Çavf-künân kerd ser-i küy-ı o

Pes behemîn şive zi-râh-ı vaqâr

Çavf nemüdend edâ heft bâr¹⁸⁸ (M-140b/7-9)

Müfte' ilün / müfte' ilün / fâ' ilün

Nîst be-cüz in şıfat-ı ıztıbâ'

Cilve-nümâ ber-reviş-i her şücâ'

Cür'et ü izhâr-ı tecellüd niküst

Hâşşe be-şuglı ki buved behr-i dost¹⁸⁹ (M-140b/16-17)

Müfte' ilün / müfte' ilün / fâ' ilün

Geşte devir bî-ğad ü qurbân besî

Teşne be-ğün deşne be-kef herkesî

Sürhî-i ħün âyet-i şun' ullâh est

¹⁸⁶ Aradaki farka bakın nereden nereye...(Hafız, Divan, Gazel 2/1)

¹⁸⁷ Gel tahtın baş köşesi emrindedir. Gel çünkü mutluluk sarayının sofrasında oturmak senin içindir . Çünkü bizim aşkımızı vasla şahiti olan herkes görüyor. Çünkü senin güzelliğin gelin odasına süs olarak yeter.

¹⁸⁸ Bütün halayık hareme döndü. Haremin içi zemzeme ile doldu. Onun gönül çeken boyunun hevesinden dolayı onun mahallesi onun mekanı etrafında dolanıp durdular. Sonra bu şekilde vakar yolundan yedi defa tavaf eda ettiler.

¹⁸⁹ Her yiğidin üslûbu üzerinde görünen bu ıztıbanın sıfatından başkası değildir. Yalandan yiğitliğin cüreti ve bunun ortaya çıkması özellikle dost için iyi bir uğraştır.

Küşte şev āncāyki qurbāngeh est¹⁹⁰ (M-141a/3-4)

Hicretin Sekizinci Yılında Kabe Anahtarının Muhafazası ile İlgili Olanlar

Vezin: Rübai, Ahreb ; Mef'ülü...

Ey vālih-i tîre-ḥāl ber-ḥîz ü biyā

Ey güm-şude-i melāl ber-ḥîz ü biyā

Bi-şitāb ki aḥter-i siyeh-ṭālî' -i tu

Vāreste şud ez-vebāl ber-ḥîz ü biyā¹⁹¹ (M-142a/16-18)

Mef'ülü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

Şevk āmed ü tamām be-güşem fūrū demîd

Rāzî ki der-miyān-ı mis ü kîmyā buved¹⁹² (M-142a/24-25)

Fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün

Ṭür-ı şad Mūsā ber-engîzed zi-ḥāk-ı āsitān

Şem' -i şad ' İsa ber-efrūzed be-bād-ı āsitün

Menzilet bi'nger ki ikrārî be-ü imān-ı māst

Resm-i ü mā rāst mezheb rāh-ı ü mā rāst dîn¹⁹³ (M-143a/8-11)

Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

Gül-i murād-ı tu āngeh niḳāb bükşāyed

Ki ḥıdmeteş çü nesîm-i seḫer tüvānî kerd

Be-' azm-ı merḫale-i ' aşk pîş nih ḳademi

Ki sūd-hā küni ez-în sefer tüvānî kerd¹⁹⁴ (M-143a/17-18)

Vezin: Rübai, Ahreb ; Mef'ülü...

Yek çend zi-pā fitāde bûdem

Baḫt āmed ü dest der-kemer kerd

¹⁹⁰ Devir yeterince geçmiş ve kurban yeter. Herkes kana susamış elinde hançer, kanın kızılığın Allah'ın kudretinin ayetidir. İlla kan dökeceksen kurban yerinde kurban kes.

¹⁹¹ Ey kara talihi şaşkın, kalk ve gel! Ey hüznünde kaybolmuş, kalk ve gel! Acele et, çünkü kara bahtlı yıldızın vebalden kurtuldu, kalk ve gel!

¹⁹² Şevk geldi, bakır ve kimya ilmi arasındaki sırrı bütünüyle kulağıma üfledi.

¹⁹³ Eşiğinin toprağından yüz Tur-ı Musa çıkar. Kolundan çıkan rüzgar ile İsa'nın yüz mumunu yakar. O menzile dikkatle bak ki onu anmak bizim imanımızdır. Onun adetleri bizim mezhebimiz, yaptıkları bizim dinimizdir.

¹⁹⁴ Senin murad gülün nikabını açtığı zaman, onun hizmetini seher nesimi görür. Aşk merhalesine ulaşmak için ayağını önceden bas ki bu seferde faydalar elde edebilesin.

Ya' nî keşiş-i ' inâyet-i Hâk

Bend-i dilem üstüvârter kerd¹⁹⁵ (M-143a/22-23)

Fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilâtün / fe' ilün

În siyeh nâme ki hâk-ı reh üftâde-i tüst

Mî-resed ez-hârem-i Ka' be ki seccâde-i tüst¹⁹⁶ (M-143b/13-14)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Be-şıdķ-ı da' vâ-yı ü şad şehâdet âverde

Zi-ba' d-i eşhedü en lâ ilâhe illa'llâh¹⁹⁷ (M-143b/21-22)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Eger şefâ' at-ı tu nabz-gîr-i men ne-şevêd

Zi-renc-i cürm ne-bînem şifâ-yı âzâdî¹⁹⁸ (M-144a/4)

Mute Savaşı ile İlgili Olanlar

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Heme nâvek-endâz-ı pülâd-düz

Heme âteş-efrüz-ı bünyâd-süz

Miyân-beste der-kîn-i düşmen heme

Zede der-miyân ' atf-ı dâmen heme¹⁹⁹ (M-144b/8-10)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Hoşâ tenî ki be-küy-ı vâlâş bâşed hâk

Hoşâ serî ki be-râh-ı vefâ-yı ü bi-büred²⁰⁰ (M-145a/10-11)

Fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilâtün / fâ' ilün

Hâk-ı şahrâ-yı ' adem ez-hün-ı hestî bihter est

¹⁹⁵ Bir süre ayağına düşmüş idim, baht açıldı ve eli kemere gitti. Yani Keşiş inayet-i Hak'la gönül bağımı sağlamlaştırdı.

¹⁹⁶ Bu siyah name yolunun toprağında senin üftadendir. Ka'be hareminden ulaşan da senin seccadendir.

¹⁹⁷ Kelime-i tevhidden sonra onun davasının doğruluğuna yüz şehadet getirmiş.

¹⁹⁸ Eğer senin şefaatin benim nabzımı tutmazsa cürmümün eziyetiyle kurtuluş şifasını bulamam.

¹⁹⁹ Hepsi poladı delen ok atıcılardır. Hepsi yapıyı yakan ateşi alevlendirenlerdir. Hepsi düşmanın kinine karşı ittifak halindedir. Hepsi arada etek bağını kesmiş.

²⁰⁰ Onun yüce makamında toprak olan ten ne hoştur. Onun vefa yolunda kesilen baş ne hoştur.

Ber-ser-i cān īn ķader mī-lerzī ey bismil ķerā²⁰¹ (M-146a/1-2)

Fe'ūlūn / fe'ūlūn / fe'ūlūn / fe'ūl

Ne behr-i murādāt-ı dār-ı fenāst

Heme küşiş-i mā berāy-ı Hūdāst²⁰² (M-146a/4-5)

Fe'ilātūn / fe'ilātūn / fe'ilātūn / fe'ilūn

Āfiyet bād be-rāhat talebān erzānī

Men ü derdī ki zi-dil zevķ-i mūdārā bi-büred²⁰³ (M-146a/11-12)

Sūhan īnest ki īn nādire-gūy mī gūyed²⁰⁴ (M-146a/14)

Fe'ūlūn / fe'ūlūn / fe'ūlūn / fe'ūl

Zi-māder ne-zād ān ki āhır ne-mürd

Zi-ķeng-i ecel hīķ kes cān ne-bürd

Zi-dest-i ecel kes der-īn bāğ nīst

Ki ķün lāle der-sīneeş dāğ nīst²⁰⁵ (M-146b/6-8)

Fā'ilātūn / fā'ilātūn / fā'ilātūn / fā'ilūn

Teşne-i mergest ber-resmī ki ķün āb-ı hūmār

Zahm-ı şimşir-i şehādet-rā be-āsānī hured²⁰⁶ (M-147a/2-3)

Me'f'ūlü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilūn

Dādeş maķām-ı şabr u rızā tā şehīd şud

Bā-nefs-i muţma 'inne ķadem der-cinān nihād

Şud hāşileş 'azūbet-i rūh ez-'azāb-ı ten

Cāneş 'aziz geşt ķü ten der-hevān nihād²⁰⁷ (M-147a/5-7)

²⁰¹ Ey kurban! Bu can için niçin bu kadar titriyorsun? Yokluk sahrasının toprağı varlık kanından daha iyidir. (Sâ'ib-i Tebrîzî, Divan-ı Eş'ar, Gazler, Gazel 37/12)

²⁰² Bütün çabalarımız Allah içindir. Fena diyarının arzuları için değil!

²⁰³ Kolay yollu rahata edilen talepler yarasın. Gönüldeki minnet ve derdi dostluk zevki keser.

²⁰⁴ Asıl söz ender ifadeler kullanan kişinin söyledikleridir.

²⁰⁵ O bir anneden doğmadı mı ki sonunda ölmesin? Ecel denilen çengden hiç kimse canını kutaramadı. Sinesinde dağ bulunmayan lale olmadı gibi ecel elinden bu bağda etkilenmeyen kimse yoktur.

²⁰⁶ Mahmurken suya duyulan ihtiyaç gibi ölüme o şekilde susamıştır. Şehadet kılıcının darbesini rahatlıkla yer.

²⁰⁷ Sabır ve rıza makamına erdi ve şehid düştü. Nefs-i mutmainne ile cennete ayak bastı. Ten azabından sonra ruh lezzeti hasıl oldu. Canı aziz olup teni de hafifleştirdi.

Meʿülü / fâʿilâtü / mefâʿilü / fâʿilün

Cüz hâdişât hâşıl-ı in tengnây-ı çist

Ey teng havşala çi kenî tengnây-ı hâk²⁰⁸ (M-147b/13-14)

Veziin: Rübai, Ahreb ; Meʿülü...

Ey dil heme esbâb-ı cihân h̄vâste-gîr

Bâğ-ı tarabet be-sebze ârâste-gîr

Vʾangâh ber-ân sebze şebî çün şebnem

Bi-nişeste vü bâmâdâd ber-h̄vâste-gîr²⁰⁹ (M-147b/21-22)

Feʿülün / feʿülün / feʿülün / feʿül

Dilirân be-meydân h̄urüşân şudend

Zi-ğayret çü deryâ-yı cüşân şudend

Devândend ber-yek-dîger bâregî

Şalâh ez-miyân reft yek-bâregî

Zi-her dü taraf ârzü-yı sitîz

Ne reʾy-i müdârâ ne fikr-i girîz²¹⁰ (M-148a/24-25, M-148b/1)

Feʿülün / feʿülün / feʿülün / feʿül

Çü Cemşid-i Hürşid-i âfâk-gîr

Fürüd âmed ez-lâciverdî serîr

Fürüd âmedend ân dü leşker gürüh

Be-nezdîk-i hem çün dü küh-ı sütüh²¹¹ (M-148b/4-6)

Feʿülün / feʿülün / feʿülün / feʿül

Be-âhîr gürîzân şudend ehl-i Rûm

Ez-ân şîr-i merdân-ı hîcâ hücum

²⁰⁸ Hadiselerden başka bu darlığın sonucu nedir? Ey dar görüşlü! Bu dar yeri niye kazıyorsun? (Hâkânî, Divan-ı Eşʾâr, Kasideler, Kaside 128/2)

²⁰⁹ Ey gönül! Bütün cihan sebeplerini istenmiş say. Eğlence bahçeni yeşillikle süslenmiş say. Ve o an gece bu yeşillik üzerine şebnem gibi oturduğunu ve sabah da uyandığını say.

²¹⁰ Dilberler meydanda coşmaya başladı. Kıskançlıktan coşkun denizler dalgalanmaya başladı. Başka bir şekilde çabaladılar. Takva bütünüyle aralarından çıktı. Her iki taraftan da kavga arzuları yükseldi. Ne dostluk tercihi ne kaçma fikri...

²¹¹ Afakı tutmuş bir güneş olan Cemşid gibi laciverd zemine doğru indi. O iki asker grubu inip iki yorgun dağ gibi yakınlaştılar.

Bed ān gūne gerdend rū der-girīz

Ki müştī ḥas ü ḥār ez-seyl-i tīz²¹² (M-148b/20-22)

Mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün

Dil āgāhī ki ebced-ḥvān-ı ' ilmet būd ' aql-ı kül

Henüz ādem ne-ḥvānde ders-i ' ilm-i ' alleme'l-esmā²¹³ (M-149b/23-24)

Fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün

Mī-kuned kūşe-be-kūşe be-melā'ik pervāz

Hem-çü murḡān-ı "ūlī ecniḥa" der-bāğ-ı na' im²¹⁴ (M-150b/1-2)

Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

Gürīzed ez-şaf-ı mā her ki merd-i ḡavḡā nīst

Kesī ki küşte ne-şud ez-ḡabīle-i mā nīst²¹⁵ (M-149b/11-12)

Mekke'nin Fethi ile İlgili Olanlar

Neşnīde meger nīze be-ḥarvār ne-künced²¹⁶ (M-152b/1)

Ey meges ' arşa-i sīmurḡ ne-cevelāngeh-i tüst²¹⁷ (M-154a/21-22)

Mefā' ilün / fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün

Felek netīce nümūde ḡader tevāfuḡ kerd

Bi-būd būdenī vü Kirdḡār fermān dād²¹⁸ (M-155a/23-24)

Me' ulü / fā' ilātü / mefā' ilü / fā' ilün

Kes-rā kücāst zehre ki ḥarfī be-ḡüyedeş

Çīn der-cebīn be-' arbeye māyil nişeste est²¹⁹ (M-155b/2-3)

²¹² Sonuçta Rum ehli kaçtı ve yiğitler aslanı hücum etti. Bir avuç çer çöpün selde akışı gibi kaçmaya öyle yeltendiler.

²¹³ Rahatlıkla bilinir ki akl-ı kül senin ilminde daha bir ebced okuyandır. Adem henüz allame'l-esma ilminin dersini okumamıştır.

²¹⁴ Melekler, cennet bahçelerindeki kanat sahibi kuşlar gibi köşe bucak kanat çırpıyorlar.

²¹⁵ Kavga adamı olmayan bizim safımızdan kaçır, öldürülmeyen bizim kabilemizden değildir.

²¹⁶ İğnenin eşeğe batmadığını duymamışlar mı?

²¹⁷ Ey sinek! Simurgun mekanı senin cevelan yerin değildir. (Hâfiz-ı Şirâzî, Divan, Gazeller, Gazel 229/5)

²¹⁸ Felek neticeyi gösterdi, kader de tevafuk etti; Allah ferman etti, olacak da oldu.

²¹⁹ Kimde cesaret var ki ona bir harf söylesin. Alnındaki kırıksıklıklar arbedeye meyillidir.

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün

Ber-âverdân hüsâm-ı âsmân-gün

Ki rized ez-ten ân mekkâre-râ hün²²⁰ (M-157a/16-17)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün

Be-meydân-ı cezâ çün ehl-i ' işyân

Şude der-nâme-i a' māl-i hayrân

Ne yārā-yı cedel ne táb-ı inkār

Ne vaqt-i bahş ü ne hengām-ı güftār

Sū-yı ân haṭ nazar kerdī be-hayret

Çekân ez-her dü çeşmeş āb-ı ḥasret²²¹ (M-157b/1-3)

Fe' ulün / fe' ulün / fe' ulün / fe' ul

Be-feth-i ḥarem cilve āgāz kerd

Hümā-yı zafer ' azm-ı pervāz kerd

Zi-deryā-yı leşker ber-āmed girīv

Süleymān revān şud be-teshīr-i dīv²²² (M-158b/1-2)

Mefâ' ilün / fe' ilātün / mefâ' ilün / fe' ilün

Tamām şerm ü hicāb ve tamām ' özr ü günāh

Be-piş-i dost der-eşkem hemī revem be-şināh²²³ (M-159a/12-13)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ilün

Be-küdām cā tüvān zist tu eger be-ḥōd ne-ḥ'ānī

Be-küdām der-tüvān reft tu eger zi-der be-rānī²²⁴ (M-159b/2-3)

Mefâ' ilün / mefâ' ilün / fe' ulün

²²⁰ O hilekarın teninden kan akıtmak için o gök kudretli kılıç havalandı.

²²¹ Ceza meydanında isyan ehli gibi ameller defterinde şaşkınlığa düşmüştür. Sözü bahsi zamanında ve konuşma esnasında ne mücadele gücü ne de inkar kudreti var. O hat yönüne hayretle baktı, her iki gözünden hasret göz yaşları döktü.

²²² Haremi açınca cilve etti. Zafer hüması uçmaya niyetlendi. Asker deryasından feryat yükseldi. Süleyman devi esir almak için yola düştü.

²²³ Bütünüyle utanma ve hicap, bütünüyle özür ve günah. Dostun önünde gözyaşlarıyla adeta yüzüyorum.

²²⁴ Kendini okumazsan nereye kadar yaşatabilirsin? Kapıdan kaçarsan nereye kadar gidebilirsin?

Ḥudāt ez-luḫf u raḫmet āferīde
Be-şīr-i ʿafv ü ḫilmet perverīde
Eger zellāt-ı şān ez-ḫad birūnest
Ez-ū ʿafvet be-bisyārī füzūnest²²⁵ (M-159b/6-7)

Mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / feʿ ülün
Zi-reşk ez-bes dil-i ḫöd ḫūr u aḫter
Nümāyed der-naẓar çün ḫalka-i zer²²⁶ (M-160a/13-14)

Mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / feʿ ülün
Biyā incā bübīn bā-çeşm-i maʿ nā
Hezārān Ṭūr der-berḫ-i tecellī
Çerāğ ü şemʿ -hā zʿeṫrāf ü küşe
ʿAyān-zān ḫırmen-i āteş çü ḫüşe²²⁷ (M-160a/20-22)

Veẓin: Rübai, Ahreb ; Mefʿ ülü...
Ez-bādiye nāleī der-mī-āyed
Īn nāle ne-dānem ez kücā mī-āyed
Ey ḫāfile sālār zamānī müşt-āb
Kʿin nāle be-güşem āşnā mī āyed²²⁸ (M-161a/6-7)

Feʿ ülün / feʿ ülün / feʿ ülün / feʿ ül
Zi-sīneş çünān çeşm-i ü ḫıyre şud
Ki küy-ı cihān pīş-i ü tīre şud²²⁹ (M-161b/8)

Mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / mefāʿ ilün / mefāʿ ilün
Tu çün muḫtāc-ı ü bāşī be-rev fāriğ-nişīn ez-ğam
Ki ü kārī ne-mī-dāned be-cüz ʿafv ü ʿaṫā kerdēn²³⁰ (M-161b/14-15)

²²⁵ Rabbin seni lutf ve rahmetle yaratmış. Afv ve hilm sütüyle seni beslemiş. Zilletler hadden aşkınsa da senin afvın ondan daha yücedir.

²²⁶ Kıskançlıktan kendi gönlünü güneş ve yıldız yaptı. Gözleri altın halkası gibi görünür.

²²⁷ Gel mana gözüyle bu yeri gör ki, binlerce Tur Dağı tecelli şimşeginden çıkmıştır. O ateş harmanındaki başaklar gibi bütün yön ve köşelerde mumlar ve çırallar ayandır.

²²⁸ Çölden bir inleme geliyor. Bu inlemenin nereden geldiğini bilmiyorum. Ey zamanenin kafilé başı! Acele etme. Çünkü duyduğum bu inleme kulağa aşına geliyor.

²²⁹ Onun gözleri, yuvalarından o derece fırladı ki cihan mülkü ona karardı.

²³⁰ Eğer ona muhtaç olduysan yürü, gamdan rahat ol. Çünkü o afv ve cömertlik dışında bir iş bilmez.

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Hezâr cân-ı kirâmî nuḥust cân-ı menî

Egerçi nîst kirâmî fedâ-yı cân-ı tu bād²³¹ (M-162b/23-24)

Mefâ' ilün / fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Kenün ki merkeb-i tevfiḳ-i zîr-i rân dârî

Ez-in ḥarâbe-i pür-gerd çün sefer ne-künî²³² (M-163a/15-16)

Fe' ilâtün / mefâ' ilün / fe' ilün

Çün tebâşîr-i şubḥ rûz-ı dîger

‘ Alem-i nûr ez-ufuḳ ber-dâşt²³³ (M-164a/3-4)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Heme buḥtiyân kûh-hâ der-ḳatâr

Cereshâ-yı şân lâle ez-her kenâr

Ġîrîv-i rev-â-rev ber-âmed be-mâh

Tezelzül der-âmed be bî-râh ü râh²³⁴ (M-164a/7-9)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Bi-cünbîd garrende ebr-i ‘ aceb

Pür ez-ḳatre-i luḫ ü berḳ-i gâzab

Ḥîrâmîden-i şerze şîrân-ı mest

Kemergâh-ı gâv-ı zemîn mî şikest²³⁵ (M-164a/11-13)

Henüz gerd-i şehen-şâh-ı ‘ aşḳ peydâ nîst²³⁶ (M-164b/22-23)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Zi-kerdî ki ber-çarḫ-ı devvâr şud

²³¹ Yüz değerli can, benim canımdan önce gelir. Eğer değerli değilse senin canına feda olsun.

²³² Madem tevfiḳ merkebinin altına aldın, bu tozlu harabeden niçin sefer kılmıyorsun? (Sâ'ib-i Tebrîzî, Divan-ı Eş'âr, Gazeller, Gazel 288/21)

²³³ Başka bir günün sabahını müjdelere gibi, ışık sancağı ufuktan yükseldi.

²³⁴ Bütün develer kafilende dağ gibi... Kenarlarındaki zilleri lale gibi... Git gel feryatları aya yükseliyor. Yola ve yolda kalmışa zezele gelir.

²³⁵ Şaşkınlık bulutu lütf katreleri ve gazap şimşekleri ile kükreyerek kımıldıyor. Mest arslanların öfkeli hareketleri yeryüzü öküzünün kemer yerini kırar.

²³⁶ Aşḳ padişahı henüz ortaya çıkmadı.

Burūcī zi-hākī nümüvdār şud²³⁷ (M-165a/9-10)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Zi-kerdī ki bālā-şud ezher kerān

Felek şud dü tā zīr-i bār-ı girān²³⁸ (M-165a/15)

Mefā'ilün / fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün

Fürüg-ı mihr berün şud zi-çin-i turre-i şām

‘Alem ‘alem eşer-i nūr-ı şubhgāh resīd

Resīd-i mevkib-i iqbāl-i feyz-i ber-eşereş

Haşem haşem sipeh-i nuşret-i İlāh resīd²³⁹ (M-165a/18-20)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Yelān gark-ı āhen zi-ser tābe-pāy

Çü şüret ki gired der-āyine cāy²⁴⁰ (M-165a/22-23)

Mefā'ilün / mefā'ilün / fe'ülün

Zi-süy-ı neyyir-i a' zam dirahşān

Zi-sü-yı sa' d-ı ekber geşte tābān²⁴¹ (M-165b/3-4)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Zafer 'aşık-ı perçem-i bayrağaş

Şude feth-i dil-dāde-i revnağaş

Hemī h'ānd ber-tārem-i nüh felek

Pey-i fethiş "İnnā feteħnā" melek²⁴² (M-165b/8-10)

Mef'ülü / fā'ilātü / mefā'ilü / fā'ilün

Īn destgāh-rā tu me-pindār salţanat

²³⁷ O yapış dönen çarkın üzerinde görünür. Topraktan burçlar göründü.

²³⁸ Bu yapıştan dolayı her taraftan yükseldi. Felek bu ağır yükün altında iki kat oldu.

²³⁹ Güneş ışıkları akşamın kıvrımlı turrasından dışarı çıktı. Sabah vaktinin nuru âlem âlem belirdi. İkbāl yıldızının feyzi eserlerini gösterdi. Allah'ın yardım askeri bölük bölük ulaştı.

²⁴⁰ Yiğit baştan ayağa demire boğuldu. Öyle ki ayna da yer tutan surete döndü.

²⁴¹ Güneş vesilesiyle parıldadı. Sa'd-ı ekber vesilesiyle aydınlandı.

²⁴² Zafer onun bayrağının perçemine aşiktir. Onun aydınlığına gönül verip fethetmiştir. Dokuz felek kubbesinden seslenip fethin arkasında "innā feteħnā" var, diyor.

Câh ü celâl ü ferr ü şükûh-ı risâlet est²⁴³ (M-165b/22-23)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül

Ez-în pes ser-i mâ vü ân âstân

Ki hesteş laķab kıble-i rāstân

Zi-ħurdân ħaṭâ ve'z büzürgân 'aṭâst

Ki endiše-i ħurd yekser ħaṭâ'st

Mebîn cürm-i ħurdân ħi endek ħi bîş

Ki ħöd-kâr-fermâ büzürgî-i ħîş²⁴⁴ (M-166a/24-25, M-166b/1)

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Be-şādâbî giyâh-ı teşne-i ümîd-râ müjde

Ki inek ebr-i rahmet bâ-kef-i deryâ-feşân âmed

Ġubârî kez şeref bâlâ-girift ez-na'l-i şeb-dîzeş

'Uṭârid-râ ridâ vü Müşteri-râ ṭaylesân âmed²⁴⁵ (M-167a/20-23)

Vezin: Rübâi, Ahreb ; Mef'ülü...

Vây in ħi peyâmet ki piş-âverdî

Z'endâze-i dil melâl piş-âverdî

Mâ dâşte-büdîm ümîd-i merhem

Tu ber-dil-i mâ müjde-i riş âverdî²⁴⁶ (M-167b/1-2)

Mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Der-vādî-i muĥâlefeteş her ki zed-ķadem

Ger dîd esîr-i şâ' iķa-i mühlik-i vebâl²⁴⁷ (M-167b/17-18)

Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fe'ülün

Ey zîkr-i tu pîrâye-i imân-ı ħalâyiķ

²⁴³ Bu makamı saltanat olarak düşünme. Makam, yücelik, kudret ve görkem onun risaletidir.

²⁴⁴ Bundan sonra bu makam bize ve onlara doğruların kiblesi lakabıyla vardır. Hata çocuklarda ata büyüklerdedir. Çünkü çocukluk düşüncesi tamamıyla hatadır. Çocukların cürmünü ne az ne çok gör. Sen kendi büyüklüğünden kendine iş buyur.

²⁴⁵ Mutlulukla ümide teşne olana müjde ki bu rahmet bulutu denizin köpüğü ile çoşageldi. Onun atının nalından şeref bulup yükselen toz, Utarid'e cübbe Müşteriye de taylesan (elbise) olur.

²⁴⁶ Bu getirdiğin haber nedir? Gönüle hüznü getirdin. Biz merhem ümit ettik. Sen bizim gönlümüze yara haber getirdin.

²⁴⁷ Kim ona muhalefet ederse, vebalin helak edici şimşegine esir olur.

Vey nām-ı tu dībāçe-i dīvān-ı ḥaḳāyık
Der-secde-i şükr-i tu der in şavma' a her rüz
Bā-ḥāk şevved cebhe-i ḥürşid mülāşık²⁴⁸ (M-168a/23-25)

Fe'ülün / fe'ülün / fe'ülün / fe'ül
Eger şir-i ğurrān şevved ḥişmnāk
Zi-bisyār-i rübehāneş çi bāk
Çü şāhīn şevved der-hevā cilveger
Çi ğam ger buved ez-kebüter ḥaşer²⁴⁹ (M-169a/1-2)

Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün
'Alem-i cāh be-Baḥḥā endāht
Mekke-rā sikke-i devlet nev-sāht²⁵⁰ (M-170a/23-24)

Fe'ilātün / mefā'ilün / fe'ilün
Ey ḥoş ān ser-zemīn ki menzil-i üst
Cilvegāh-i ğüzār-ı maḥmil-i üst²⁵¹ (M-170b/9-10)

Fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilātün / fe'ilün
Der-temennā-yı tu ey kıble-i erbāb-ı niyāz
Ka'be ser-geşteter ez-seng-i felāḥen şude est²⁵² (M-170b/12-13)

Mef'ülü / mefā'ilü / mefā'ilü / fe'ülün
Bı-sütürd zi-eşġāl-i ebāḥīl varaḳ-rā
Perdāht zi-eşnām-ı ḥarem-ḥāne-i Ḥaḳḳ-rā²⁵³ (M-171a/17-18)

Müfte'ilün / fā'ilün / müfte'ilün / fā'ilün
Naḥl-ı riyyāz-ı kerem sebze-i bāġ-ı irem

²⁴⁸ Ey zikri insanların imanının süsü ve ey adı hakikatlar divanının dibaçesi olan! Senin şükür secdenden dolayı bu tekkede her gün güneşin alını toprağa deġiyor.

²⁴⁹ Eġer kükreyen arslan öfkelenirse, tilkilerin çokluġundan nasıl korkulur. Şahin havada cilve yaparsa, güvercinlerden guruplar bile oluşsa bundan endişe edilecek ne var?

²⁵⁰ Bulunduġu yerin bayraġını Batha'ya fırlattı. Mekke'yi de yeni devletin başkenti yaptı.

²⁵¹ Ey kuru (duygusuz) kişi! onun mekanı olan vatan parçası, onun mahmilinin geçtiġi cilve yeridir.

²⁵² Ey niyaz ehlinin kıblesi! Senin yalvarmandan Ka'be'nin başı sapan taşından daha fazla dönmüştür. (Sâ'ib-i Tebrîzî, Divan-ı Eş'âr, Gazeller, Gazel 1522/5)

²⁵³ Boş şeylerden kaġıdı temizle. Allah'ın evini putlardan ayır.

Burc-ı meh-i hel etâ dürc-i dür-i lâ fetâ²⁵⁴ (M-171a/25, M-171b/1)

Mefâ' ilün / fe' ilātün / mefâ' ilün / fe' ilün

Metâ' -ı düş-ı kerâmet razî' -i şîr-i hüdâ

Sebû-yı sırr-ı haķıķat ' Alî Velıyullâh²⁵⁵ (M-171b/8-9)

Fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül

Mesîh er ber-âmed be-çarh-ı bülend

' Alî şud zi-ketf-i nebî behremend

Be-câyî resânîd ez-ķadr-i pây

Ki ez-dest-i ķudret sirişteş Hüdây²⁵⁶ (M-171b/23-24)

Mefâ' ilün / fe' ilātün / mefâ' ilün / fe' ilün

Dilem hızâne-i esrâr bûd ü dest-i ķazâ

Derem bi-best ü kilidem be-dil-sitânî dâd²⁵⁷ (M-173a/16-17)

1.2. İkinci Zeyilde Yer Alan Farsça Manzumeler

Sebeb-i Te'lif ile İlgili Olanlar

Besâ laṭife ki der-zımn-ı nâ-murâdihâst²⁵⁸ (E-4a/5)

Fâ' ilātün / fâ' ilātün / fâ' ilün

Hâne-i ü hâne-i çeşm-i menest

Çeşm-i men ez-hâne-i ü rüşenest²⁵⁹ (E-8a/16)

Sonuç

17. yüzyıl Klasik Türk edebiyatının müellifi olan Nâbî (ö. 1124/1712), *Siyer-i Veysî'*ye iki zeyl yazmıştır. Bu zeyillerden ilki Benî Kaynukâ savaşı'ndan Mekke'nin fethine kadar vuku bulan bazı hadiseleri ihtiva etmektedir. İkinci zeyl ise dönemin padişahı II. Ahmet (ö.

²⁵⁴ Cömertlik bahçesinin fidanı, Cennet bağının sebzesi, "Hel etâ" ayının burcu "lâ fetâ" (ondan başka genç yoktur) incisinin mücevher kutusu.

²⁵⁵ Asalet omzunun metai hidayet sütünün emicisi, hakikat sırrının testisi olan Allah'ın velisi Ali.

²⁵⁶ Eğer Mesih göklere yükseldiyse, Ali peygamberin omuzlarından hissedar oldu. Ayağının kıymetinden öyle bir yere ulaştın ki onun huyu Allah'ın kudret elindedir.

²⁵⁷ Gönlüm sırlar hazinesi ve kaza eli oldu. Kapım kilitlendi ve anahtarım bir gönül alana verildi. (Hâfız-ı Şirâzî Divanı, Gazeller, Gazel 113/2)

²⁵⁸ Talihsizliğin altında o kadar latife var ki...

²⁵⁹ Onun evi benim gözümün yuvasıdır. Benim gözüm onun eviyle nurlanır.

Abdulsamet ÖZMEN

1106/1695) ve dönemin sadrazamı Silahdâr Alî Paşa(ö. 1128/1716)'ya yazılan medhiyelerle başlayıp Velîd bin Ukbe'nin Benî Mustalık Kabilesinden zekât talep etme hadisesine kadar meydana gelen olaylardan bahsetmektedir. Nâbî'nin zeyilleri bir bütün olarak ele alındığında şu hususların altı çizilebilir:

1. Müellif te'lif ettiği mensur ibârelerin süslü ve sanatlı; manzum ibârelerin sâde ve anlaşılır olmasına dikkat ettiği ortaya çıkmıştır.
2. Zeyiller, manzum-mensur olarak kaleme alınmıştır. Müellif, manzûm ibâreleri, vezinle; mensur ibâreleri ise seci sanatı ile oluşturarak zeyillerin okuyucu açısından ahenkli olmasını sağlamıştır.
3. Nâbî'nin yazdığı zeyiller, *Siyer-i Veysi*'nin mütemmimi olması dolayısıyla iddialı eserlerdir. Nâbî, zeyillerinde *Siyer-i Veysi*'ye üslûp, şekil ve muhtevâ bakımından bağlı kalmıştır.
4. Zeyillerde Nâbî'nin birçok konu hakkında Farsça manzume yazacak kadar Fars diline hâkim olduğu ortaya çıkmıştır.
5. Nâbî'nin te'lif ettiği zeyiller, mensur olsa da Nâbî, asıl meramını manzum ibârelerde özetlemiştir. Bu durum, okuyucunun sadece manzum ibâreleri okuyarak hikâyelerin muhtevâsı hakkında bilgi almasını sağlamıştır.
6. Nâbî'nin zeyillerindeki Arapça şiirlerin başka şairlere ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Türkçe şiirlerin çoğu ve Farsça şiirlerin bir kısmının müellife ait olduğu sonucuna varılmıştır.
7. Müellif, zeyillerde düşüncelerini mensur ibâreler ile dile getirirken, bu düşüncelerin kendisinde yarattığı etkiyi ise manzum ibârelerle dile getirmiştir.

Kaynakça

DEVELLİOĞLU, Ferit. (1999), *Osmânlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Yay., Ankara.

EL-SHAMAN, Massad Süveylim Alî. (1982), *Türk Edebiyatında Siyerler ve İbn Hişâm'ın Siyeri'nin Türkçe Tercümesi*, II Cilt, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahîyat Fakültesi, Ankara.

HAMİDULLAH, Muhammed. (2003), *İslâm Peygamberi*, İmaj yay., 2. Cilt. Ankara.

KANAR, Mehmet. (2013), *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yay., İstanbul.

İstanbul Kitaplıkları, Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğları, I. Türkçe Tarih Yazmaları 5. Fasikül, (1945), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

MUTÇALI, Serdar, (1995), *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul.

Nâbî Yûsuf bin Abd-Allah Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, Millî Kütüphanesi, Arşiv No: 45 Ak Ze 197.

Nâbî Yûsuf bin Abd-Allah Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âtîf Efendi Koleksiyonu Arşiv No: 1751, İstanbul.

Nâbî Yûsuf bin Abd-Allah Ruhâvî, *Zeyl-i Siyer-i Veysi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Âtîf Efendi Koleksiyonu Arşiv No: 1750, İstanbul.

ÖZMEN, Abdulsamet. (2015), *Nâbî'nin Siyer-i veysi'ye Yazdığı Zeyiller*, (İnceleme-metin) Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Nâbî'nin Zeyillerinde Geçen Farsça Manzumeler Ve Tercümeleri

ÖZTÜRK, Nuran. (1997), *Siyer Türü ve Siyer-i Veysî*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri.

PARLATIR, İsmail, (2006), *Osmânî Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yay., Ankara.

REDHOUSE, Sir James, (1992), *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yay., İstanbul.

STEINGASS F. (1975), *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Librairie du Liban, Beirut.

Şemseddîn Sâmî, (1996), *Kâmûsü'l-A'lâm*, VI cilt, Kaşgar Yay., İstanbul.

Şemseddîn Sâmî, (1996), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul.

Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi, (1999), *Lehçetü'l-Lügat*, (haz. A.Kırkılıç), Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

Tâhirü'l-Mevlevî, (1973), *Edebiyat Lügatı*, Enderun Yay., İstanbul.

Tarama Sözlüğü, (1963-72), VI Cilt, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara.

TUĞLUK, İbrahim Halil, (2015), "*Abbas Vesim'in Mensur Eserleri ve Bu Eserlerdeki Şiirlerin İncelemesi*", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 21, sayfa 771-821, Adıyaman.